

H

HABEAS CORPUS

Writ of habeas corpus ad subjiciendum, osnovni državni zakon engleski iz godine 1679. za zaštitu lične slobode građana, koji sadržaje u sebi sve garancije utvrđenih ličnih građanskih sloboda u Magna Charta (1215) i u Petition of rights (1627).

HABSBURG-HABSBURGS-LOTHRINGEN

Genealoška tabla, mogla je mirne duše otpasti. U ovoj vrsti enciklopedije potpuno suvišna stvar. Ne ćemo je objaviti niti u Jugoslavenskoj. Od četvrte sveske ELZ određuje se, da ni jedan jedini redak jugoslavenske enciklopedijske materije ne može biti uvršten u ELZ bez imprimatura.

HADŽI-DIMOV

Jedan od rukovodilaca makedonskog pokreta, taj nije ušao. A kad je već ušao Hadži-ruvim, zašto ste brisali Hadži-Đeru?

HADŽI JOVAN

11 redaka u svakom slučaju hipertrofirano. Isto tako četiri i po reda citata glavnih djela.

HADŽI-KALIFA, Mustafa

Citiram klasičan primjer nekoordinacije naših tekstova. Taj Hadži-Kalifa zove se kod nas u E.J. **HADŽI-KALFA**.

HADŽI-PRODAN

7 redaka, mogao je otpasti.

HADŽI-RUVIM, 8 redaka,

mogli su mirne duše otpasti.

HADŽIĆ, Antonije

Mogao je mirne duše biti brisan.

HADŽIĆ, Osman Nuri. Nisu to imena za ovu vrstu enciklopedije.

HADŽIĆ, Stevan

Srpski armijski general, koji je ovdje kod nas karakterisan kao organizator, koji »godine 1916 formira jugoslavensku dobrovoljačku diviziju od austrijskih zarobljenika u Rusiji«. To što je bio jedan od rojalističkih krvnika, a kao takav trajno ministar rata u raznim kabinetima kralja Aleksandra i kao takav odgovoran za rasulo dobrovoljačkog pokreta u Rusiji i za odeske pokolje, to, dakako, nismo istakli! Nije uopće trebao biti uvršten.

HADŽIJAMAKOVIĆ, Muhamed

U Jugoslavicu nije Hadži Muhamed nego samo Muhamed. Nije trebao biti uvršten.

HADŽILOJO, Hafiz

Mogao je mirne duše otpasti kao potpuno suvišan za ovu vrstu enciklopedije.

HAIMAN, Fanika

Nije trebala biti uvrštena.

HAJEK, Jiri

Češki književni kritik. Nije navedena ni godina rođenja, ni smrti, ni gdje živi, ni što radi, ni što je uradio. To, što se navodi, da je o češkoj književnici Mariji Majerovoj napisao studiju, to još uvijek nije dovoljan motiv da bude uvršten u ovu enciklopediju kao posebna jedinica.

HALA, Bohuslav

Češki lingvist, profesor eksperimentalne fonetike. Po čemu ulazi?

HALASINA

Ribarina, ribolovno pravo, potpuno suvišno da uđe. Takvih termina, hoćemo li da ostanemo dosljedni, ima na stotine.

HALFFTER-ESCRICHE, Ernesto

Sedam redaka, španski dirigent koji živi u Lisabonu? Možda da je to ime za Muzičku enc.?

HALLER, ALBRECHT, sedam i po redaka, a grof HALLER, austrijski general i hrvatski ban 10 redaka. To što je Edmond HALLEY dobio 15 redaka, to je pravilo, ali da Albrecht HALLER dobija tri reda manje od generala Hallera to je apsurd. Osim toga, Albrecht Haller spada u onu galeriju velikih imena, kojima u ovoj vrsti enciklopedije kao što je naša, treba posvetiti punu pažnju, u prikazivanju relijefa. Nije dovoljno istaknuto (ni približno) što su Hallerova »Elementa physiologiae« etc. značila u historiji evropske nauke. O njemu se govori kao o liriku i »preteči misaone poezije«, što je sasvim krivo, jer on kao poeta ne znači mnogo, nerazmjerno više kao botaničar, o čemu se u našem prikazu uopće uglavnom ne govori.

Što se tiče prostora trajni nerazmjeri.

HALLER, Franjo, grof

Apostrofiramo ga kao da je bio »mađarski političar«! Kažemo za njega da je »vršio razne dvorske službe«. Kažemo isto tako da je bio »pouzdanik bečkog dvora«. Ako je bio »pouzdanik bečkog dvora«, ako je zaista »vršio razne dvorske službe«, onda nije bio »mađarski političar«, nego habsburški dvorjanik. Nije bio oficir austrijske vojske, nego general. Deset redaka u svakom slučaju suvišno! Franji Halleru uopće nema mjesta u našoj enciklopediji.

HALMA

Mogla je biti ilustrirana.

HALS, Franc

22 reda, u svakom slučaju suviše.

HALUCINACIJA

33 i po reda, pretjerano mnogo.

HAMILTON, 2. Emma Lady

»životni put Lady Hamilton odraz je razvratnih prilika za vrijeme Georga III, Georga IV i napoleonskih ratova«. Na ovo bi se moglo reći: Asti Gospe! Oli smo mi puritanci? U čemu dolazi do izraza taj odraz »razvratnih prilika«, što ga predstavlja »životni put Lady Hamilton«? Bila je žena, koja je svojom ljepotom zasjenila napuljski dvor, i kad bi već bila riječ o nekim »razvratnim prilikama«, bile su to »razvratne prilike« na bourbonskom dvoru u Napulju. Lijepa, nesretna žena, koja je Lordu Nelsonu rodila dvoje djece, i bila društveno zgažena. Što će nam ti duhoviti aperçui? Ide u najbanalniji žurnalizam.

HAMMER-PURGSTALL, Josef

U E.J. nije ušao.

HAMPEL, Jozsef

Klonimo se suvišnih priznanja!

»Veoma zaslužan za skupljanje i publiciranje arheološkog materijala« (Šeper)

HAMSUN, Knut

Nije rečeno što je najvažnije, da je na rusku i zap. evropsku liberalnu inteligenciju u prvome deceniju ovoga stoljeća izvršio veoma važan, destruktivan uticaj! Kad mu već navodimo da je bio simpatizer »s Hitlerovom Njemačkom, zbog čega je doživio opću osudu«, onda je trebalo znati da je bio germanofil, pangermanski raspoložen već davno prije Hitlera, da je isto tako simpatizirao s Njemačkom cara Vilima II za vrijeme Prvog svjetskog rata, i da su mu Nijemci zbog tog njegovog germanofilstva i digli rep. A kad je već riječ o tome da je »doživio opću osudu«, onda je trebalo reći, da je bio suđen, i da je umro u zatvoru, što opet danas doživljava »opću osudu«, sa strane jednog liberalnog dijela norveške inteligencije, koja tvrdi, da će Hamsunovo ime preživjeti i ovu osudu i suce, koji su ga strpali u zatvor, kad je već bio potpuno senilan, prema tome i medicinski neodgovoran. Bio je republikanac, principijelan protivnik dinastije. Polit. glupan!

HAMZIĆ, Mihajlo

Usporedite tekst u Jugoslavici. Tekstovi nisu podudarni.

HAN PIJESAK

520 st. Nije trebao da uđe.

HANAMAN, Franjo

Nije trebao da uđe.

HANIBAL

25 redaka. Hanibal je, naravno, »jedan od najznačajnijih antičkih stratega«.

Red 13–17.

»Ta se bitka u vojnoj taktici navodi kao primjer za odlučnu pobjedu postignutu opkoljavanjem neprijateljskog centra s akcijom na krilima«.

Ta se bitka tako ne navodi! Sve su bitke u Antici i kasnije vođene po principu opkoljavanja s akcijom na krilima. Ta se bitka navodi kao primjer neodlučnosti vojskovođe, kad nije umio da iskoristi pobjedu.

HANIBAL Ad (Ante) PORTAS

To nam je namro Doroghy. »Poslovično se upotrebljava kao upozorenje i t.d.« Nema smisla.

HANN, Julius

Meteorolog austrijski u Grazu. Pisac udžbenika. Meteorologa imamo suviše kao i veterinara.

HANKA, Václav

40 redaka i slika. I deset redaka bilo bi dovoljno. Sve što je rečeno o Kralodvorskome rukopisu, suviše je detaljirano.

HANSWURST

17 redaka. Sve ove likove kao što su Harlekin, Jean Potage i t.d. ne bih bio koncentrisao pod Hanswurst!

HARMICA

Za Jugoslavensku.

HARMOŠ, Oskar

Osam redaka. Kao koreograf uopće nije trebao da uđe. Ana Roje, da.

HARTMANN, 4. Lavoslav

Četiri reda. U E.J. ne će ući.

HASAG (mađarski *Hanság*, močvara).

Moglo je mirne duše otpasti, to više što se mađarski tačno piše *hanság*, a ne kao što smo mi krivo transkribirali *hansag*, a osim toga čitavo to područje još je devedesetih godina prošloga stoljeća razvodnjeno i ne predstavlja nikakvo »močvarno područje«.

HASANAGA PEĆKI

Gradašćević pristaša. Bezuslovno trebalo je brisati ga.

HATTALA, Martin

Šest i po redaka, slovački lingvist. Stara kanta, reakcionarna, mogao je mirne duše otpasti. Mjesto toga dobio je sliku. Zašto, jer je branio autentičnost Kralodvorskog rukopisa.

HATVANY, Lajos

Mogao je mirne duše otpasti. Za našu enciklopediju ni po čemu nije tako važan, da je trebalo da bude uvršten kao posebna jedinica. Osim toga, sve što tvrdimo nije tačno. Nije tačno da je za »Adyevu grupu osnovao časopis *Nyugat*.« Bio je emigrant, suđen u kontumaciji, vratio se kući pod Horthyem i odležao nekoliko godina u zatvoru. Zaista nevažno lice.

HATIHUMAJUN (carsko pismo)

Dekret izdan 18. II. 1856, vidi Abdul Medžid. Briši ga! Potpuno suvišno.

HAUBICA

Ne postupamo metodički. Dogovoreno je u principu da ćemo svaki pojam objašnjavati uvijek iznova dosljedno i postojano po etymonu. Što je haubica? Haubica je germanizam: Haubitze, Haufnitze, od češkog houfnice, neka vrsta baliste, bacača kamena iz XV st., vrsta topa iz kasnog srednjovjekovnog perioda, oružje koje je upotrebljavano u husitskim ratovima. Mužar sa kratkom cijevi, po svojim balističkim svojstvima, oružje koje puca kao mužar i t.d. i t.d.

HAUDEK, Martin

Rentgenolog (austrijski), pod znakom pitanja.

HAUER, Franz

Austrijski geolog?

HAULIK, Juraj

Zagrebački nadbiskup, kardinal. 17 redaka! Uopće nije trebalo uvrstiti ga, a dobio je redak više od Hauptmana Gerharda.

HAURIOU, Maurice

7 i po redaka, od toga 3 i po popis glavnih djela.

HAUS, Anton

Austrijski admiral. Naši tekstovi veoma često zvuče, da se banalno izrazim, austrougarski.

»Na početku rata poduzima uspješnu flotnu akciju protiv talijanske istočne obale«.

Na početku kojega rata? Osim toga, kakve su to bile »uspješne flotne akcije« na početku rata? To, što je Horthy porušio nekoliko dimnjaka u Anconi? Isto tako formulacija: »Akcijama flote očuvao je obalu od ozbiljnijeg protivničkog napada za cijelo vrijeme rata«, kao da smo mi ratovali pod admiralom Hausom, i kao da je on čuvao našu obalu, i to tako da ju je »očuvao za cijelo vrijeme rata«. Za tu vrstu tekstova treba imati sluha.

HAVLIČEK-BOROVSKY, Karel

42 reda. Bogami, mnogo.

HAYA DE LA TORRE

17 redaka, mnogo. A spram toga

HEBBEL

devet redaka (malo).

HEIDEGGER, Martin

39 redaka.

HEIDENREICH, Julius daje se uputnica na Dolansky Julius. Čovjek se odrekao svoga imena, prekrstio se u Dolanskog, s očitom namjerom da se degermanizuje. Pod svojim njemačkim imenom Heidenreich, kao mlad čovjek početnik, na početku svoje kritičarske karijere, nije objavio ni jednu tako važnu stvar, da bi to njegovo njemačko ime trebalo da bude trajno sjenom koja ga prati. Za našu enciklopediju, mislim da nije trebao da dođe u obzir.

HEIDENSTAM, Verner

9 redaka, pitanje alfabetara! Zanovijetanje uvijek oko iste teme: koliko, kome? Poezija toga H. slučajno mi je poznata, još iz davnih dana. Prosječna banalna poezija, po vrijednosti ni po čemu ne zaslužuje 9 redaka u jednoj takvoj Enciklopediji kao što je naša, ako se vrijednost jedne poezije uopće može izraziti brojem redaka u našoj enciklopediji. Uz potpuno nepoznavanje teme, naš je prikaz, dakako, potpuno apstraktan, i nitko živ tko hoće da dozna nešto o pjesniku, nije u mogućnosti da predstavi sebi što znači: »Objavio neoromantičke pjesme«, uz citat i naslov knjige na nepoznatom jeziku, ili »idealističke Dikter i humanističke Nya Dikter«.

»Estetski novoidealizam« – »primijenio u putopisnom fantastičnom i patriotskom romanu« (u tri romana i u jednom epu) i t.d.

Na kraju Nobel 1916, i umro. Što znamo sad više o pjesniku od toga nego da smo mu naveli godinu rođenja, i eventualno popis djela, kad već i onako ne umijemo reći konkretno o čovjeku iz prve ruke ništa? Ostaje kao predmet za diskusiju o alfabetaru.

HEIFETZ, Jaša

»(Vilno, 1901 –). Studirao u Vilni i Petrogradu«.

Treba da se odlučimo hoćemo li »Vilno« transkribirati poljski ili »Vilna« njemački i ruski, ali svakako da se odlučimo ili »Vilno«, onda u Vilnu, ili »Vilna«, onda u Vilni, a nikako Vilnu. Bilo bi najispravnije litavski Vilnius.

HEIJERMANS, Herman

»nizoz. književnik«, i t.d.

Red 10 »iz nizoz. malograđanskog života«.

Dogovorili smo u principu, da ćemo sve kroatizovane (više-manje ipak regionalne) nazive, iz širokih, konvencionalnih razloga po mogućnosti internacionalizirati, i da ćemo Nizozemsku i nizozemsko zvati Holandija, holandeski, jer je tako zovu i ostale jugonacije. Da bi se smanjio koeficijent nesporazuma, da se provede. Osim toga Heijermans je kao Hebrej prikazivao zakulisno stanje hebrejskog holandeskog ili niderlandijskog židovskog ambijenta. Zatim, red 8 »Schetzen« (19. svezaka) zbirku skica, koja se ne zove tako, nego Schetsen van Falkland.

HEILOPLASTIKA

»Umjetno stvaranje usne pomoću plastične operacije«. Bilo bi bolje plastična operacija vještačke usne.

»Kirurško liječenje zečje usne«! »Zečja usna« – labium fissum, labium leporinum, Hasenscharte, ne znam kako se zove tehnički.

HEILUNGKIANG

Red 13–14. »Drvo je važan ekonomski faktor u gorskim krajevima«. Može izostati, jer je »drvo važan ekonomski faktor u gorskim krajevima« isto tako kao i u negorskim predjelima, i prema tome može se brisati kao potpuno suvišna konstatacija.

Trajno gubimo na prostoru.

Red 15 »a prerađuje se i lan«, i to je tako usput suvišno, a gdje se lan ne prerađuje? Valjda ne samo lan? I to da se briše.

HEIM, Albert

Red 2. »Značajno je za njega, da se nije ograničio samo na rekonstrukciju« i t.d.

Ide sve pod temu kako ne štedimo na prostoru. Kad se već unose pojedina lica u pojedine enciklopedije, unosi se u principu sve što je »značajno« po ta lica. I prema tome pregnanost prikaza ovog švicarskog geologa ni po čemu ne bi izgubila na jasnoći, da se ta rečenica briše. Dakle nije važno da se nije »ograničio samo na rekonstrukciju današnje tektonske strukture Alpa«, već je nastojao rekonstruirati i mehanizam orogenetskih pokreta, koji su doveli do te strukture. Koji su to orogenetski pokreti, koje je Heim nastojao rekonstruirati, o kojima ne govorimo ništa?

Citirao bih bibliografiju, a podvukao naročito da je nacrtao prvi geološku kartu Švajcarske, što nije rečeno.

HEINE, Heinrich

Red 7–11 predlažem da se briše. Da se kult Heinea nije pod carstvom pretvorio u zvaničan protokol, za to nisu nacisti odgovorni. Što se Heinea tiče, nacisti su samo po tromosti duha naslijedili tu legitimističku carsku mržnju spram pjesnika, koga su u Njemačkoj mrzili od 1848 dalje svi gornji slojevi. A što se tiče paljenja Heineovih knjiga i animoziteta spram njegove ličnosti, demagoški, dakako, glavnu je ulogu igrala njegova uloga oko Bourbona. Od 1836 do 1848 primao je iz tajnog policijskog fonda 4.800 Franaka godišnje i to je bilo u prvom redu to što ga je kompromitovalo, u ostalom ne samo iz njemačke perspektive. I kad se već u jednom enciklopedijskom prikazu govori o kolebljivosti Heineovog karaktera, onda bi mnogo instruktivnije bilo govoriti konkretno o tom dispozicionom fondu, što isto tako nije naročito važno.

Red 13.

»H. je bio za svoje doba čovjek modernih nazora, napredan i buntovan duh« i t.d. »Za svoje doba«, to hoće da znači, da zapravo i nije bio napredan duh, a ako je bio politički kolebljiv i kompromisan, onda je to trebalo i motivirati. Međutim time da ga žigošemo kao bourbonskog stipendista, nismo rekli mnogo, a zbog toga su ga klevetali, upravo ogovarali i caristi i nacionalisti i legitimisti i nacisti.

Govori se o Heineu 18 redaka, o njegovom političkom profilu. Međutim, kad se prelazi na literarni prikaz, kaže se: »H. je prvi njemački modernist«. Ne znam što se htjelo time reći? Bio je najčišći romantik. Govori se zatim i ovako: »Okušao se u svim pjesničkim vrstama«. To znači, da je gustirao jednu i drugu pjesničku vrstu, kao biva liznuo je tu i tamo, tako reći onjušio je sve vrste.

»Obrađuje spočetka« (prokleti taj »spočetka«!)« romantičke teme u romantičkom duhu. U kasnijoj njegovoj lirici odrazuju se svi vanjski aspekti i nutarnji sukobi modernog pjesnika«.

Ništa nije dobro rečeno i može se mirne duše brisati. I može se isto tako ispraviti: Die Wallfahrt – nach – Kevlaar.

Da se briše pojam »uopće kršćansko-njemačka tupoglavost«. Da se pazi da Romanzero ne bude štampan kao Romanzero nego Romancero i t.d. O čovjeku pjesniku mnogo rečeno nije, više o političkom publicisti, a ipak, Heine, ukoliko živi, živi kao pjesnik životom nerazmjerno interesantnijim i trajnijim nego kao publicist. On je ostao svjedokom vremena i mnogi njegovi natpisi jesu svjedočanstva epohe, ali ono što Heinea čini u dobrom i u lošem smislu pjesnikom, to tu nije prikazano. Kakav je uticaj izvršio na razvoj njemačke literature i publicistike, a naročito pak na razvoj njemačke žurnalističke fraze na prijelazu stoljeća, u vremenskom rasponu od 70–80 godina? Kakav je uticaj izvršio na poeziju njemačku i na onu ostale Evrope? Nisu ga prevodili samo kod nas. Nije pravilno ocijenjen ni jasno ni plastično, jer neki njegovi subjektivni lirski usponi idu među najviša dostignuća naivnih romantičnih ispovijesti, svojom neposrednom jednostavnošću, koja je uprkos svim negativnim elementima balasta ipak pozitivum. Po strukturi svog osjećaja i pogleda Heine je čisti romantik, razumno uzvišen do jetke ironije i do sarkazma u svojim političkim pogledima. Zbunjen kao cinik, brodolomac kao idealista, čovjek koji je rezignirao i koji se borio i koji je ostao poražen tjelesno. Da je ležao uzet godinama kao truplo na strunjači, i to je važno, a to smo zaboravili.

HEINE, Thomas Theodor

Da se ne zaboravi ilustrirati i »Fliegende« i »Simplicisimus«. Ne znam da li su »Fliegende« ušle kao posebna jedinica?

HEINECCIUS

Red 3 (Nizozemska)!

Da li je tako važan da mu nabrajamo djela u tri retka?

HEINSIUS I. DANIJEL

Holand, pjesnik.

Evo jednog klasičnog primjera naše nedosljednosti, čas smo Nizozemci, a čas Vodozemci.

Red 3. »Pikareskne novele«. (Nicolas)

Pojam je toliko elastičan, toliko fluidan, te se rasplinjuje kao vrijednost. Kakve su to novele i tko će otprilike da zna što znače novele kad su »pikareskne«?

HEISENBERG, Werner

Red 2. »Poslije rata direktor Max-Planck instituta u Göttingenu«. Prije svega, zašto se institut Max-Planck piše sa stankom, kao da su to dva prezimena? A zatim »Poslije rata« i t.d.

Svi naši napori da se ove zagonetne terminske formule iskorijene, do ovog trenutka su uzaludni. Dokle će se ovako širiti zbrka? Kada je to bilo »poslije rata«? Poslije kojega rata?

HEKATA

To su ovi ukleti tekstovi iz ostavštine Gorskoga. Prije svega Persefona a ne Perzofona.

»Prastaro htonsko božanstvo« »tropuća«, htonsko?

Šta mu znači »tropuće«? Mislio sam, dok nisam smislio. To dolazi od latinskog Trivia, kako se Hekata latinski zvala. A zvala se Trivia, jer se javljala na raskršćima, na mjesečini, kao boginja onih unesrećenih duša, koje su završile život naprasnom smrću i čija su trupla ostala nepokopana.

»Osobito su je poštivali seljaci i vračevi«. Kakvi božji vračevi? Ne vrijedi ništa, netačno, mutno, neispravno, dezinformativno.

HEKATEJ

Red 3. »i prije Herodota, mnogo je putovao«. Zašto i prije, a ne samo prije.

HEKATOMBA

»U Antici prvotno žrtva od 100 goveda, zatim od 100 bilo kojih životinja i, na posljepku općenito velika žrtva. U prenesenom smislu pokolj mnoštva ljudi.«

Sa kog je to jezika i na kom je to jeziku, nije mi jasno. Prije svega »prvotno«, ne znam zašto se stotina ovdje piše cifrom i to dvaput, a na posljepku općenito i u prenesenom smislu, dosadno je ovo zanovijetanje.

Pokolj mnoštva u ratovima ili u prirodnim katastrofama. Golema žrtva, velika žrtva, uopće napišite bilo što, samo vas molim nemojte gnjaviti. Postajemo smiješni.

HEKSAKLORCIKLOHEKSAN

»Faraday sintetizirao kloriranjem benzola u prisustvu sunčeve svjetlosti?«

HEKTOR

»Astijanakt« ili Astijanaks?

»Ona je najveći trojanski junak«. Tko to ona? Hektor, Prijam, Hekuba ili Andromaha?

HEKTORVIĆ, Petar

Red 2–3.

»Pošteđen u bunama hvarskih pučana (1510 i 1514).« Pošteđen u bunama, po kome, od čega, zašto?

HELD, Heinrich

Rođen 1868, što je s njim danas? Pitanje alfabetara. Da li ova vrsta političara spada u enciklopediju uopće, a ako da, da li je potrebno toliko, šest redaka? Kad je već bio osnivač jedne katoličke stranke, »Bavarske pučke stranke«, jasno je da je onda »odlučno zastupao katoličke interese«.

HELDER DEN

Luka u Nizozemskoj?

»Prije predluka Amsterdama«. Što to znači? »Früher Vor-Hafen von Amsterdam«?

HELE I FRIKS

Vezao bih to sa Helespontom.

HELEBARDA

Red 5. »Zub i sl.«.

Rekli smo da ćemo radikalno brisati ovo »i sl.«...

Prije svega: Helebarda nije slična koplju, nego je ona koplje, 2 do 2,5 m dugo koplje sa sjekirom (bradvom) s jedne, a zubatim trorogom s druge strane šiljka. Vojnici naoružani helebardom zovu se helebardiri ili helebardjeri.

Red 6. »Omiljelo oružje gradskih noćobdija« to bih brisao, to je čista poetska invencija našeg nepoznatog autora. Isto tako da je još danas dio opreme Vatikanske Straže. Samo

onog dijela vatikanske straže, koji ima helebarde. Rafaelovi Švajcarci je nemaju, a dragoni Seconde-empire, kao pratnja sv. Oca, je isto tako nemaju, jer su konjanici.

HELENA ST.

Sveta Helena? »Gdje je Napoleon zatočen 1815 i umro 1821«. Po ovoj formulaciji izgleda da nije umro zatočen nego samo umro. Bolje bi bilo: umro u zatočenju 1815–21.

HELENIST

»Osoba negrčkog podrijetla, koja se služi grčkim jezikom kao svojim materinjim«. Valjda ne materinjim, valjda govornim. Čuvajmo se ovog kancelističko-policijskog žargona: osoba negrčkog podrijetla, jer zvuči rogovatno, a i ne podudara se s istinom. Helenist je čovjek (bez obzira na njegovo nacionalno podrijetlo) koji poznaje ili koji vlada elementima starohelenske kulturne tradicije (što se tiče jezika, običaja, historije i t.d.). Osim toga helenist je poklonik helenskog ukusa i t.d.

Brisao bih da je to ime dano židovima koji su govorili grčki (ili kao što mi kažemo grčkim jezikom). Dovoljno je: židovima koji su prigrlili grčku religiju i običaje.

HELMHOLT, Hans

Jedan od apologeta 1914, po svoj prilici da je natpis o Kautskome pamflet. Prema tomu može se brisati, ukoliko se ne bismo tim slučajem posebno pozabavili, a to je suvišno.

HELENIZAM

103 reda, mnogo. Od toga 17 redaka na Droysen-Gronvech teorije. Izdvojio bih pod Droysen.

Drugi pasus od 25 redaka (B) skratio bih. Ovaj beletristički opis o sklapanju brakova s istočnjačkim ženama, suviše je rastegnut.

Helenizam je pojam koji obuhvaća sve elemente grčke civilizacije u općem smislu, a i onih civilizacija novonastalih, koje su se razvile izvan Grčke pod grčkim uticajem. U historiji religije, u lingvističkom smislu, u okviru kulta lijepih vještina i t.d. helenizam traje sve do tre i quattrocenta. (Neohelenizam u vizant. sl. II. Carstvu) Jednostavno ga je kategorizirao veliki Larousse. Od 103 reda skratiti na maksimum 50.

HELESPONT

Vezao bih sa Hele i Friksos.

HELFERT, Joseph

Da li je potrebno da naša Enciklopedija Josephu daje četiri reda bibliografije? Crno žuti legitimist.

HELFERT, Vladimir

Francuski »République«. U našim tekstovima trajno nema naglaska.

HELFFREICH, Karl

»Stupio u vladu 1915 kao ministar financija; kasnije je postao ministar unutrašnjih poslova i podkancelar«.

Stupio u vladu 1915, u koju vladu, kada, kad je to kasnije postao ministar i podkancelar, u čijoj vladi, koje godine i t.d.

HELGALDUS

Rukopis *Epitome Vitae Roberti Regis*.

Da li je bezuslovno potrebno da ovaj kapelan uđe u e.?

HELIKOPTER

Etymon od »helix« – spirala! Nije od spirala nego od helice, elica, elisa, propeler.

»Zrakoplovno vozilo«,

Red 15 »stajni organi«. Ne razumijem ništa od tog zrakoplovnog vozila sa stajnim organima.

60 redaka u svakom slučaju pretjerano mnogo, glomazno i nejasno.

Red 42. »Ima h. još i tu prednost, da se praktički ne može srušiti«. A padaju kao kruške. Za vojne svrhe je skinut već davno s dnevnog reda. Na bojištu gdje se puca iz najobičnijih pušaka, nema mu mjesta. Vidi Alžir! Upotrebljava se samo u pozadini.

HELIOCENTRIČKI

Razlomci se slažu u principu per! slovima zato da ne bi nastale rupe u grafičkoj masi. Dokle ćemo to objašnjavati slagarima i korektorima?

HELIODOR

»Prvi ministar sirijskog vladara Seleuka IV. Filopatora«. Prvi ministar u drugom stoljeću prije naše ere. Mehaničko prepisivanje glupih fraza.

Red 8. »U muzici (F.W. Ilges) 1926«. Nemoguće utvrditi identitet F.W. Ilges-a!

HELIOGABAL

12 redaka za jednu epizodu.

HELIOGRAVURA

8 redaka. Osam redaka »Heliogravura«, naprama 12 redaka Heliogabal. S helio-gravuroum susrećemo se na svakome koraku, a naročito s njenim nedostacima, zahvaljujući Grafičkom zavodu Hrvatske i to naročito u okviru ove naše Enciklopedije. Nisam nikakav naročit entuzijasta tehnoloških ili tehnokratskih pogleda na enciklopedijsku problematiku, ali neki nerazmjeri padaju nam u oči već »prima-vista«! Da li je majka Heliogabalova bludno sagriješila (a ona je bila matrona dostojanstveno uzvišena iznad svih palatinskih kleveta), da li je Heliogabal Karakalin bastard i carsko kopile i da li mu je baka Maesa bila sestra karakaline žene Julije, ili je Karel Klič izumio jetkanje, što je važnije? Molim da se utvrdi, koje je godine Karel Klič izumio gravuru! God 1895 ili kao što mi tvrdimo 1879? Baktrotisak su svojevremeno zvali i KLIČOTYPIJA.

Heliogravura je svakako zaslužila veću pažnju s naše strane.

HELIOMETAR

»Spočetka astronomski instrument«! »Spočetka«, je jedna riječ koja je na indeksu.

Opisi svih tehničkih procedura podjednako su nemušti i podjednako suvišni, to više, što se heliometar danas i ne upotrebljava, a što na kraju i sami konstatujemo. Gledajte u francuskim enciklopedijama, kako se daju obične i jednostavne definicije. Specijalan dalekozor, ili dogled za mjerenje promjera nebeskih tjelesa i njihovih međusobnih razmaka. A mi tu govorimo nešto o raspolovljenom objektivu, koji se može micati i pomicati

mikrometarskim vijcima pomicanjem jedne polovice slike Sunca, dok donji rub Sunčeva kotura jedne slike dođe u visinu gornjeg ruba Sunčeva kotura druge slike i t.d. i t.d.

HELIOSKOP

»kako bi se moglo motriti Sunce bez opasnosti za oči«. Poštujemo sunce kao boga i pišemo ga trajno velikim slovom. To je lijepo, to mi se sviđa, i ja volim sunce. Ali bolje bi bilo bez opasnosti za vid, a ne za oči.

HELIOSTAT

Naši tehničari nikako ne uspijevaju da bi se izrazili jednostavno. Izražavajući se dosljedno figurativno, njima sunce od vremena na vrijeme postaje »izvor svjetlosti«. »Iako se izvor svjetlosti za to vrijeme pomiče«. A heliostat je aparat, koji fiksira sunčane zrake bez obzira na kretanje sunca. Nema dosljednosti. Kod nekih aparata dajemo najdetaljniji prikaz historijskog razvoja, a kod nekih ne. Kod heliostata ne.

HELIOTERAPIJA

»Lječilište na Kantridi kod Rijeke«. Da li je Kantrida ili Costa Bella?

»Umjesto prirodnog izvora (sunce) mogu se za helioterapiju upotrebljavati i umjetni izvori«. Zašto ne kažu jednostavno: mjesto sunca može se upotrebljavati kremenja svjetiljka?

HELIOTROP

Da se odlučimo: zrcalo ili ogledalo? Heliotrop, aparat za odražavanje sunčane svjetlosti na velike daljine u svrhu signalizacije. Tehnička procedura je ovdje potpuno suvišna, to više, jer je potpuno mutna.

HELLENBACH

Predlažem da se briše. Da se ostavi u evidenciji za E.J. i preda Jiroušku, da ga tamo ne bi zaboravili.

HELLENS

»Pjesnik i romansijer«. Pišemo potpuno nepravilno. Ili da ga pišemo etimološki ili, ako ga fonetizujemo, onda romansjé.

HELMER

Da se provjeri koje je godine građen teatar na Rijeci? Mi navodimo 1903. Meni je poznata 1885.

HELMHOLTZ

Red 6. Da se provjeri kako se zove, kako se piše: »Physikal. – Techn. Reichsanstalt«, a svakako ne tako kao što smo ga mi napisali. Svršavamo prikaz o Helmholtzu klasičnom staccato konstatacijom: »Značajan je i njegov rad o geometriji«.

Završiti prikaz o H. jednom prekinutom rečenicom, znači baciti temu kroz prozor. Dobro je da ne padamo u patos, ali kada je riječ o pojavi tipa H., onda ipak nedostaje u samom tonu, u okviru našeg prikaza jedan naglasak, da je svojim radovima u akustici i u optici revolucionirao čitavu jednu naučnu epohu i da spada među najveća naučna imena XIX st. Ingeniozan u svojim hipotezama, upravo tako kao i u otkrićima, H. je savršeno vladao mnogobrojnim disciplinama, historijski velik kao eksperimentator i kao kombinator.

HELMINTI

Prikaz je jasan i jednostavan. Mogao bi poslužiti uzorom. Ali s jednim se ne bih mogao složiti. Ne znam kako se tehnički zove ono nesretno biće u čijim se probavnim organima razbaškariše parasite, ali da se riječ »domaćin« nikako ne podudara s pravim izrazom, to je izvan svake sumnje. »U probavnim organima svoga domaćina« i t.d.

HELMONT, Jan Baptist van

Veliko ime u historiji medicine i kemije. Ostavili smo mu svega četiri i po reda. Njegove teorije o plinovima, revolucionirale su medicinu. Nerazmjeri u našem aflabetaru.

HELTAL, Gáspár

Kad je riječ o kronici Gáspárovoj, i kad je već citiramo, trebalo je reći, da je to kompilacija po Bonfiniusu *Rerum Hungaricarum Decades*. (Više prijevod nego kompilacija). Da se provjeri.

HELTATI, Jenő

Rođ. 1871, u međuvremenu je umro. Treba provjeriti kada. Predlažem da se brišu naslovi svih njegovih djela. Dovoljno je da se kaže rutinizirani komediograf, piše novele, romane i libreta.

HELVETIA

»Lat. ime za Švicarsku«, da se briše. Od XIX st. lik boginje s kopljem i oklopm, koji simbolizuje saveznu slobodnu državu Švicarsku.

HELVETSKA REPUBLIKA

3 reda. Premalo! Tu se preskakuju neki detalji helvetske historije, bez kojih nije razumljivo kako je moglo da dođe do Acte de Médiation u Parizu 19. II. 1803. Od oktobra 1797 kad je konstituisana Cisalpinska Helvetska Republika do januara 1798, kad je konstituisana Lemanska Republika, do ulaska francuske vojske u Bern 3. V. 1798, i od 12. IV. 1798 kad je u Arau konstituisana Helvetska republika, švajcarska historija protiče u krvavim ustancima i otporima kantona, švajcarsko tlo postaje okupacionim područjem austrijskih, ruskih i francuskih vojska, Švajcarska daje relativno mnogo krvi u regrutskim masama Bonapartu i čitav taj period švajcarske historije do 1814–15 prilično je zamršen.

HELJDA

Bilo bi dobro da se kaže gdje se kod nas goji heljda. Osim Slovenije, u Međimurju i u varaždinskoj ravnici, sve do utoka Mure. Heljda i kozolc idu paralelno.

HEM

»Da su se H. i njegova žena Rodopa drznuli sebe nazvati Zeusom i Herom«. Bolje da su se H. i njegova žena drznuli prozvati Zeusom i Herom.

HEMATOM

»Dolazi do natekline«. Od ili do?

HEMATOKSILON

Red 5. »Kampešijevo drvo«. Zašto Kampešijevo? Lignum Campechianum.

HEMINGWAY

22 reda, a da o piscu nije rečeno ništa. Koja je osnovna karakteristika H.? Beperspektivni pesimizam, koji se razvija do moralističkog stava, da bi trebalo djelovati pozitivno, ali kako, gdje, kada i na koji način? Ovo dalje već spada u strategiju pisca.

HEMISFERA

Red 5. »Razdvaja redovno meridijan od 20 zapadne i 160 istočne dužine«. Koji je to meridijan?

Red 8–10. »Kosim glavnim krugom može se zemlja razdijeliti na vodenu hemisferu, na kojoj je najviše kopna i na kopnenu, na kojoj je najviše mora«. To da se briše.

Osim toga pod pojam hemisfere spadaju i magdeburške kugle. Da se ne zaboravi.

HEMNICER, Ivan Ivanovič

Dublet. Da se provjeri sa ruskom enciklopedijom, ima li da uđe?

HEMOFILJA

Red 7–8. »Uzrok je nedostatak tvari u krvi, koja omogućuje njezino zgrušavanje«.

Koja je to tvar?

HÉMON, Louis

Franc. romanopisac. Mogli bismo rezignirati što se tiče riječi romanopisac i ostati kod »romansjé«, a ne romansijer. Osim toga red 5–6. »Collin Mailardi«. To nije Collin Mailardi nego Colin – maillard što znači igru slijepog miša, a nikako ime ni prezime. Isto tako drugi citat posmrtnog Hemonovog djela: »Battling Malone, Pugiliste«, to nije ime Pugilisto nego pubiliste, bokser.

HEMOROIDI

»A kod zastoja krvi u čvorovima dolazi do krvarenja (otud naziv »zlatna žila«).« Jer krvari, »otud« naziv zlatna žila...

HEMSTERHUIS, Tiberius

»Osnivač nizoz. helenističke škole«. Nizozemske!

Hemsterhuys, Francois, to je sin Tiberijev, prema tome pišu se otac i sin podjednako ili Huys ili Huis, ali da se odlučimo.

Red 2. »Predstavnik etičkog sentimentalizma«. Što to znači? Isto tako red 7. »Svojim neoplatonskim i shaftesburyevskim estetizmom«. Isto tako, što znači to?

HEMUS

Naziv za gorje Balkan. Vidi napomenu 53 HEM. Da se odlučimo: Hem, Haimos ili Hemus?

HÉNAULT, Charles

»Savjetnik parlamenta«, to je conseiller au parlement, nije savjetnik parlamenta, nego funkcionar u parlamentu, svakako uz predsjednika.

HENDERSON, Arthur

Red 4–5. »U toku Prvog svjetskog rata izdao socijalističke i pacifističke principe i prešao na stranu vlade«, da se briše.

HENIE, Sonja

Dovoljno je da se kaže, da je višestruka svjetska i olimpijska prvakinja. 1926–1936 prvakinja svijeta. Samo da se kaže u čemu. 1937 u USA prešla u film. Ostalo je suvišno. 7 redaka za Henie Sonju, suviše.

HENLE

Anatom i patolog, red 7. »zaslužan je i kao patolog«. On je dakle »i patolog«, a zaslužan je »i kao patolog«.

HENLEY, William Ernest

»Invalid od djetinjstva«. Kakav invalid od djetinjstva?

HENNINGSSEN, Agnez Kathinka

Navodi se sedam njenih djela, kao mrtvi naslovi na nepoznatom jeziku. Nije najsretnije rješenje. Šest redaka suviše.

HENNIQUE, Leon

Red 4–5. »Satira na romantizam i dr.« Rekli smo da ćemo ovo i dr. dosljedno brisati.

HENRY, Paul i HENRY, Prosper

Dva brata u istoj jedinici, sve pod naslovom Paul. Oba brata podjednako vrijede, a ovdje je Prosper ispao kao sjenka.

HENSLER, Franjo

Liječnik (Zagreb, 1838 – Innsbruck, 1889).

Tri i po reda. Bezuslovno je trebalo da ga brišemo. Nema nikakva razloga da bude uvršten.

HEP! HEP!

Briše se. Naša Judaica gubi se često u suvišnim kulturnohistorijskim detaljima, koji nisu leksikografskog karaktera.

HERBAR

Red 6–8. »Često je kod istraživanja potrebno pojedine dijelove herbarske biljke prokuhati, pa oni tada nabubre do gotovo prirodnog stanja«. Suvišno. Da se briše. A osim toga je besmisao.

Red 15–16. da se prestilizuje: U Zagrebu, u zbirci Herbarium Croaticum, zastupana pretežno flora Hrvatske, a u generalnom herbaru, Herbarium generale, pohranjene su biljke i t.d.

HERAKLO

50 redaka. Mnogo. Članak nije loš.

Red 27. »Dejaninijom«. To je Dejanira.

HERALDIKA

Ars heraldica. Vidi »grbovnik«! Da li je ušao kao grbovnik. Nesretan slučaj.

HERBART, Johann Friedrich

41 red. Pretjerano mnogo. Svi su naši prikazi iz filozofske problematike više-manje ipak potpuno apstraktni. Apstrahiram u ovom slučaju od vlastitih idiosynkrasia spram ove vrste »mislilaca« – là la Herbart, koji su tako fatalno djelovali na našu katedarsku filozofiju i to ne samo na Franju Markovića. Njihov utjecaj osjeća se do danas. Ti švapski nazovi-realisti tipa herbartovskog, koji su od misaonog realizma stvorili fantastičnu hiperkombinatoriku mrtvih riječi i pojmova, koji su čitave spletove misaonih pitanja pretvorili u dosadnu hartiju skriptorske rabote, vođeni jedinom osnovnom mišlju, a ta je bila: kobno pomanjkanje za razumijevanje bilo čega što se zove filozofska misao ljudska.

Od Kanta vraćati stvar na Wolfa, lutati u sjeni, u bezidejnoj epigonskoj imitaciji Leibnizovih Monada (bez duha, bez dara i bez kulture jednog Leibniza), govoriti o duši i o bogu i o ljepoti predkartezijski, biti metafizik ili teleolog, koji svodi moralističku problematiku na estetsku prijatnost ili neprijatnost doimanja i o svemu tome govoriti gnjavatorski neinvenciozno i apstraktno, spada u zablude duha a ne u filozofiju. A što je najgore kod te herbartovske rabote jeste, da se takav posao vrši prividno s aposteriornih pozicija antischellingovskih, antihegelovskih, antifichteovskih, a zapravo u biti, taj »realizam« u čitavom je svom analitičkom postupku tisuću puta idealističniji i spekulativniji, apriorističniji od njegovih rivala koje navodno negira ili promatra kritički. Herbart je mistik kada misli da je metafizik, a kao esteta, Herbart »moralno-dobro-lijepo« procjenjuje po visini estetskog užitka (ili obratno), a taj estetski užitek zamišljen je kao veoma zamršena igra od pet »idealnih uzornih pojmova«: slobode, savršenstva, dobronamjernosti, prava, osvete i t.d. Galimatijas taj, dakako, nije jednostavno prikazati i to još enciklopedijski, a ne bi ni bila svrha da se u našoj Enciklopediji govori ovim tonom. Ali ni ovaj naš apologetski katedarski ton nije dobar. Neko ko pojma nema o Herbartu ne će mnogo razumjeti ni naučiti iz našega prikaza.

Kad se već govori o estetici Franje Markovića, trebalo je tome posvetiti veću pažnju, da se vidi u čemu je stvar.

HERBERT, I. Georg

Upozorenje: Herberta ima čitava jedna serija. Trebalo bi ih vidjeti na okupu, da bi čovjek mogao da pristupi odabiranju i definitivnoj selekciji.

HERCEGNOVI

5 redaka premalo. Suviše telegrafski. I poslije 1687, kad su ga zauzeli Mleci, događalo se nešto s Hercegnovim do danas.

Upozorenje redakciji: Da se ne zaboravi HERBERSTEIN! »Rerum Moscovitarum commentarii« s ozbirom na Križanića, da ne ispadne.

HERCEGOVAC

1304 stanovnika. Jedno pitanje: zar donosimo sva naša sela sa 1304 stanovnika?

HERZCZEG, Ferencz

Kad je već riječ o H., kako je čovjek bio rodом iz Vršca, kako mu je tu otac bio gradonačelnik, a on sam pomadžareni Švaba, pisao je i o našim motivima. Tako su njegove *Đurkovićeve cure*, izvršile, nažalost, uticaj i na neke naše beletriste vojvodanske.

HERDAL, Harald

Piše »sa socijalističkom i antikapitalističkom tendencijom«. To je po svoj prilici naš Monaco di Bavaria izmislio (aluzija na saradnika Sašu Vereša – op. ur.). Kako se može pisati socijalistički, a da je prokapitalistički, ili da nije antikapitalistički?

HERDER, Johann Gottfried

Red 4. »ali ni tada nije napustio svoj napredni stav«, to bih brisao.

Red 8. »Zauzeo prema (Kantovim) »kritikama« negativan stav«. Zašto ove kritike citiramo pod navodnikom i to malim slovom? Zar je to izraz naše više ironije spram tih »kritika«? 48 redaka za Herdera, mnogo.

Red 16. »U tu je zbirku ušlo i nekoliko – tu bih stavio navodnike – »slavensko-dalmatinskih« narodnih pjesama. Citira se u zagradi: (slawisch-dalmatisch), tako sigurno ne može da bude. Slaviš je sa dvostrukim w, a dalmatisch je svakako dalmatinisch. Da se provjeri.

Red 23. »On je svojim »filozofiranjem« o historiji nadmašio svoje prethodnike Voltairea i Kanta.« Zašto »filozofiranje« pod navodnike? Po čemu je »nadmašio Voltairea i Kanta«? Išlo bi samo u onom slučaju ako se »filozofiranje« uzima ironično. Uz Herdera bolje bi bilo spomenuti Rousseaua nego Voltairea.

Red 38. »Na osnovu tih Herderovih postavki nastale su i one karakteristike, da su Slaveni »mirmi i golubinke čudi«. Nikakve karakteristike tu nisu nastale, to da se briše.

HEREDITAS Jacens

Red 4. OGZ ???

HEREMANS

Nizoz. filolog, nizoz. jezik, nizoz. književnost. Nizoz.?

HERLJEVIĆ

Pod znakom pitanja. Da se provjeri ima li da ostane?

HERMAN, Oskar

Da se provjeri piše li se sa dva n.

HERMANNUS CONTRACTUS fragment.

Ne vidi se o čemu se radi.

HERMENEUTIKA

Red 4–7 briše se kao potpuno suvišno. »U t.zv. duhoznanstvenoj psihologiji: tumačenje »smisla« pojedinih ljudskih reakcija i čina kao očitovanja posebne duševne strukture, vrijednosne udešenosti i t.d.« Čisti besmisao. Trebalo bi već jedamput sve te tekstove podvrgnuti temeljitoj kontroli. »Duhoznanstvena psihologija«, »vrijednosna udešenost« i t.d.

HERMES

Red 2. »Bog – putova i putnika«

Red 4. »Bog putnika vrši funkciju pratioca duša, koje odilaze u podzemlje«, jednostavnije: prati duše, koje odilaze u podzemlje.

Red 6–7. »Simbolički štap – koji nosi, prvotno čarobni štapić«, pojednostavnite: simbolički štap, koji kod samog dodira donosi čovjeku bogatstvo.

Red 17. Brišu se, jer odmah sljedeća jedinica jeste Hermes Trismegistos.

HERMES TRISMEGISTOS

Red 12–15 predlažem da se briše, to je i onako u vezi sa hermetikom, koja ima posebne jedinice.

HERMETICI

proširiti i na ostale nacije. Tu su navedeni samo Talijani.

HERMETICUM CORPUS

Red 5. »Sekta je kao glavno božanstvo štovala Herma Trismegista«, i t.d. Mi ga ne zovemo Herma nego Hermes, ne zovemo ga Trismegist nego Trismegistos. Treba ga i tako sklanjati.

HERNANDEZ II. José

Red 3. »život gauchosa«. Šta su gauchosi?

HEROD ATIK

Red 5. »U Olimpi-i«. Ako je Olimpija, onda u Olimpiji.

HERODIJAN

»Gramatičar iz Aleksandrije, osnivač znanstvene gramatike, posvetio svoje glavno gramatičko djelo i na kraju: kao originalan gramatičar utjecao na kasnije gramatičare. Deset redaka, što je moglo biti rečeno u maksimum tri.

HEROJ

Od 21–35 briše se. Dat će se pod jedinicom Narodni Heroj. Predaje se u evidenciju E. J., da se tekstovi uredi i koordiniraju.

HEROJA i LEANDAR

Oduvijek smo je zvali Hero, i bolje bi bilo da ostane Hero.

HEROLD

Red 6. »(Preteče kasnijih grbovnika)«! Ne znam kako stoji s tim »grbovnicima«, jeziva riječ.

HERONOVA BOCA

Klasičan primjer kako opisujemo »sifon-sodu«. Šta je sifonska flaša? »zatvorena posuda, djelomično napunjena tekućinom, koja može izlaziti samo kroz usku vertikalnu cijev. Ako se u posudi iznad tekućine proizvede nadtlak, tekućina se penje u cijev i štrca iz nje.« Na ovom principu rade sifonske boce.«

Tekućina koja izlazi kroz usku cijev – vertikalno, ako se u posudi iznad tekućine proizvede nadtlak, tekućina se penje i štrca. U redu. Ne može ovako.

HERRIOT, Édouard

Kad su već Herriotu data 24 reda, onda je trebalo reći, kad smo već ušli u detalje, da je u okviru raskola radikalne partije 1956–7 rezignirao na svoj predsjednički položaj.

Rečeno je gospodi suradnicima u obliku direktiva, neka ne pišu svoje napomene olovkom (tako familijarno i ležerno)! Neko je dopisao (olovkom): »Herriot je bio veliki prijatelj naše zemlje i o nama je napisao jedno vrijedno djelo«! Kakvo vrijedno djelo? Takva vrijedna djela po svim leksikografskim principima navode se bibliografski: naslov, godina, stranice, mjesto izdanja i t.d.

HERSCHEL 2. Sir John Frederick William

Red 3. »O maglinama, zvjezdanim grupama« i t.d. Nebuloze – sad najedamput ispadaju kao »magline«, a na drugom mjestu su nebuloze. Koordinirati!

HERSEY, John

Red 4–6. »U knjizi Hiroshima H. je opisao strahoviti učinak i posljedice eksplozije atomske bombe bačene 1945 na istoimeni japanski grad«. Ovo posljednje se briše kao suvišno.

HERSON, grad i luka, HERSON, luka

13 redaka. Dublet, a osim toga neuređen. Ostaje Herson grad i luka.

Red 11–13: »Na njegovu je mjestu bila starogrčka kolonija Chersonesus Heracleotica«. Dolazi kao red treći.

Red 12–13. »H. je osnovan 1778 kao pomorska baza i tvrđava« briše se kao potpuno suvišna parafraza nečega što je već rečeno u redu tri »osnovan 1778 na mjestu ruske tvrđave iz 1737«. Klasičan primjer kako su kod nas tekstovi nekoordinirani i nepodudarni. Gore se grad osniva 1778 na mjestu ruske tvrđave iz 1737, dakle je ruska tvrđava osnovana 1737, a dolje se tvrdi da je tvrđava osnovana 1778. Oba članka stegnuti, kronološki srediti, datume provjeriti i onda tek imprimirati.

HERTLING, Georg

Deset redaka. Tih njemačkih političara, kojima prosječno posvećujemo deset do petnaest redaka ima čitava galerija. Ima li smisla u ovoj vrsti enciklopedije pet redaka citirati bibliografiju, četiri djela, od toga jedno, koje je u suradnji s Cl. Baeumkerom, imenom tako rogobatnim, da je vrlo vjerojatno da kao takvo ne postoji.

HERTZ, Henrik

Devet redaka, danski književnik. Navodi se šest njegovih djela, a ta su u ovom slučaju prevedena i na naš jezik kao naslovi! Sve suvišno. Danski književni alfabetar nam je u svakom slučaju hipertrofirao kao i onaj nordijskih naroda. Odštampali smo na stotine redaka o raznim književnicima, a da o njima nismo rekli ni jedne informativne riječi.

HERTZKA, Teodor

Red 5–6 »Pokušaj ostvarenja njegovih ideja u Brit. Istočnoj Africi brzo je propao«, da se briše. Šta je to propalo od njegovih ideja?

HERVÉ, Gustave

»Poslije rata prišao nacionalističkoj reakciji«. Poslije kojega rata? Kakvoj nacionalističkoj reakciji?

HERVIEU, Paul-Ernest

»Franc. romansirer«! Da se odlučimo kako ćemo ga pisati tog prokletog romansjéa.

Red 4. »Crta moralnu izopačenost franc. visoke buržoazije«. Ta se fraza veoma često javlja, a osim toga što znači »visoka buržoazija«?

Isto tako red 8–10: »Temama blizak ukusu građanske publike (frivolnost, preljub, bračni konflikti) imao je uspjeha na evr. pozornicama«. Predlažem da se to briše.

HERZL, Theodor

Žid. publicist, pokretač i vođa cionizma, jedna varijanta.

HERZL, Theodor, jevrejski publicist, pokretač cionističke ideje, vođa cionističkog pokreta, i t.d. Gore je svršio pravo u Beču, a dolje mu roditelji potječu iz Zemuna. Gore je iznio plan za osnivanje narodne židovske države, a dolje narodne jevrejske države i t.d. Da se odlučimo, jer se konstantno klatimo između jevrejskog i židovskog.

HESIHASTI

Vidi Hesihazam i sve što je o tome rečeno u napomeni za E.J. III. U svakom slučaju treba dopuniti s nekim hesihastičkim pojavama kod nas.

(Krlježine opaske – marginalije – na tekst *Hrvati* pripremljen za III. izdanje OE – op. ur.)

1) HRVATI Ime

»Uz gornju Vislu, zap. od Sana sa središtem u Krakovu« itd. Na temelju čega tvrdimo apodiktčki da je Krakov bio središte na početku plemenskog okupljanja Hrvata?

1a) Šta je s Madžarima, gdje prezime Horvát zvuči autentično madžarski?

2) Navodimo Sakačevu teoriju staroperzijskog porijekla Harahvaiti? Ovaj Sakač i sve njegove teorije preporučujem ad acta bez komentara. Ne znam da li su Müller i Just i neki autoriteti? »Time o Sakačos et hu-urvatha ferrentes«!

3) »Godine 600, prema svjedočanstvu pape Grgura I pred vratima Italije itd. Predlažem da se na ovome mjestu bez ikakvog opisnog komentara citira čuvena lamentacija Grgura I De Sclavorum gente itd. koja sama po sebi više govori od svakog komentara.

3a) 3b) Sve bi ove glagole stavio u prezent: Avari nestaju, Bijeli Hrvati stižu...

3c) »Na istom teritoriju našla su se »dva društva«, Romani u gradovima i Slaveni izvan gradova« itd. Ta su se dva društva našla »upućena jedno na drugo«, pak je prema tome »logično da ta dva društva stupe u svojevrstu ekonomsku simbiozu« itd. itd. Zatim šta je sa starješinama, da li su te starješine ženskog ili muškog roda itd. Mi smo ih dosad zvali poglavarima ili glavarima, starješina je jedan vojnički pojam. Zatim: rodovski i plemenski drugovi? Možda krugovi?

4) Čitav tekst predlažem da se prestilizuje, da se preradi i svede na minimum. Zašto Ljudevit diže ustanak? »Zbog okrutnosti uprave franačkog markgrofa«? Govori se trajno o »raslojavanju društva« (hrvatskog) potpuno apstraktno.

5) »Tako se demokr. gentilna organizacija preobrazila u klasnu, državnu organizaciju Hrvata«, i sve šta se dalje govori o toj »klasnoj državnoj organizaciji« – idimi-dodimi, šućmućaproljij.

6) Sve su to pričanja i mi se još uvijek krećemo po Porfirogenetu (to nam silno imponira) ona masa od 100.000 pješaka, 60.000 konjanika, 5.000 pomor. vojnika (valjda mornara), pa 80 većih i 100 manjih brodova itd. Sami sumnjamo u autentičnost tog podatka, ali ga objašnjavamo sa pretpostavkom »da je riječ o vojsci organiziranoj još na bazi gentilnog uređenja«?

7) Još uvijek Porfirogenet.

Generalna napomena:

Sve što sam znao i umio da primijetim ili da kažem u vezi s ovom tematikom hrvatske politogeneze na istočnoj obali Jadranskoga mora, rekao sam u Jadranskoj temi, Illyricum Sacrum, Zlato i srebro Zadra, Medievalna umjetnost kod Južnih Slavena, Pacta Conventa, Dioklecijanova palača, Arpadovići, Aachenski mir, Anjou, Amico II grof de Giovinazza,

Romualdo Guarna, Branimir, Čika, Bogumili, Manihejski period, Bosna sve do pada Jajca itd. itd.

Kako mi pišemo: »Sa Visle stižu Hrvati kao posljednji val seobe i oslobađaju Dalmaciju od avarske vlasti«.

To je konstatacija fakata. Šta rade Romani (romanizirani stanovnici) u okviru ovog oslobođenja? Oslobođeni od avarske vlasti oni bježe ispred oslobodilaca »na otoke«... Budući da su Slaveni naselili samo prostore »izvan gradova«, Romani su se počeli vraćati u napuštene domove. E, sada da vidimo kako se to zbivalo. Posljednji val stiže sa Visle, oslobađa Dalmaciju, Romani bježe na Šoltu, a došljaci naseljavaju prostore izvan gradova. Kad su Romani primijetili da ovi došljaci i dalje muzu svoje koze, vratili su se u svoje tihe domove. Idila. Posljednji val seobe oslobodio je Dalmaciju od avarske vlasti, a u praznim gradovima i oko njih razvijaju se »dva društva: slavensko i romansko, ali su upućena jedno na drugo. Hrvati kao stočari i piličari (prodaju svoj sir i piliće), a Romani svoju robu.

Ne znam šta da se radi? O svemu tome napisana je čitava mala literatura na način koji je u svakome slučaju mnogo plastičniji, dijalektičkome ili materijalističkome načinu ili metodama nerazmjerno bliži nego ova naša troma kazivanja o »raslojavanju društvenog stanja na prelazu iz plemenskog u klasno državno stanje« itd.

8) Daje se uputnica na Grgura Ninskog, a na ovome mjestu bilo bi uputno da se nešto o tom Grguru Ninskom i kaže, ukoliko je uopće poznato da bi se moglo reći više nego što nam je to rekao Medović na svojoj poznatoj slici Hrvatskog sabora u Dioklecijanovoj grobnici.

8a) Kakav je to »napadaj« (ofenziva) cara Simeona na Hrvatsku, koja je svršila bugarskim porazom?

9) Venecija osvaja dalmatinske gradove. Mi spominjemo Petra Orseola godine 1000, a tih je pokušaja bilo već nekoliko stotina godina prije Orseola.

10) »Za kralja Petra Krešimira hrvatska se državna moć obnovila, a državne su se granice najviše proširile« itd.

To je taj ton politizirane naše historiografije iz druge polovine XIX stoljeća, koju su naročito kultivirali sa srpske strane Ćorović, Radonjić, Elezović, Stanojević, Spadalo i drugi, ime im je legija.

11) 12) »U društvenim odnosima produbljivale su se klasne suprotnosti« pak se odmah javljaju u hrvatskoj državi »smutnje« i tako se Zvonimir ženi s Madžaricom i »oslobađa crkvu uticaja državne vlasti«.

Od jedne rečenice do druge zaboravljamo šta smo rekli. »Prisegnuvši vazalnu vjernost papi uz obvezu plaćanja godišnjeg danka«, Zvonimir »oslobađa crkvu utjecaja državne vlasti«. Pošto je pristao da postane vazal papi on oslobađa crkvu utjecaja državne vlasti tako da plaća danak papi, a to mu je omogućilo da »državnopravno« sjedini Dalmaciju s Hrvatskom.

13) Tada (poslije Zvonimirove smrti) u Hrvatskoj i Dalmaciji nastalo je bezvlade.

Kada, kakvo bezvlade?

14) 14a) To su dvije bitke na Gvozdu, prva koja svršava porazom Madžara, a druga porazom kralja Petra, koga mi ne zovemo Svačić.

Čitav period koji ide pod »Pacta Conventa« ne možemo danas objašnjavati kao da to pitanje per analogiam historicam rješavamo sporazumom po modelu HSS–radikali, respektive sporazum Maček–Cvetković–knez Pavle.

15) »Slavonija i Neretljanska oblast imale su svoju razvojnu liniju«??

16) »koji će svojim vojskama braniti darovnu zemlju, a time ujedno i državu«.

Mi brkamo pojmove identificirajući lenska i feudalna prava ili povlastice sa državnim pojmom. Mjesto vojskama, bolje četama!

17) Četvrti križarski rat 1202. i zauzeće Zadra.

Tu bismo svakako trebali da progovorimo o toj Dandolovoj pobjedi više nego što smo rekli ili da damo uputnicu, vidi: Zauzeće Zadra 1202.

17a) O procesu kroatizacije koji je »u dalmatinskim gradovima već gotovo dovršen«. Kada i kako? Proces kroatizacije u ovim provincijama na istočnoj jadranskoj obali javlja se tek poslije pada Venecije.

18) 19) 20) O mongolskoj provali 1241–42. I to je jedan bauk kojim trajno plašimo sebe i sitnu našu dječicu po školama već stotinu i pedeset godina, a da nikad nismo konkretno rekli šta je ta provala zapravo bila, ako je ne gledamo Demeterovim očima.

21) Od Anžuvinaca do Žigmunda Luksemburškog mi preskakujemo Elizabetu Kotromanićevu i čitav onaj period, pa sve preko Doboja do Matijaša Korvina (koga kvalificiramo »inače sposobnim Matijašem«, što je svakako duhovito), to je brza trka preko zapreka. Na početku izgubili smo čitave tri kolone prostora, a ovaj period od Anžuvinaca do osmanlijskog perioda, koji je nerazmjerno važniji za historijat južnog hrvatskog plemstva na čitavom terenu, obrađujemo površno, tako nekako otrpili.

22) **Habsburg zapolja**

1527–1540, znači 14 godina građanskoga rata, o čemu se govori kod nas i u čitavoj našoj historiografiji potpuno površno, sasvim magleno, kao da se to sve odvijalo na mjesecu. Od izbora Habsburga pa do organizacije Vojne Krajine mi govorimo o »hrvatskom državnom teritoriju koji se steže na sve uže granice« kao o nečem što se nas ništa ne tiče. Tu dolazi poglavlje o početku hrvatskih seoba itd. i čitav niz procesa koji se nadovezuju na taj period XVI stoljeća.

23) Požunski mir, Napoleonova vlast

»Nova je vlast provela poneke napredne reforme, ali dubljeg traga u razvoju hrvatskog naroda nije ostavila«.

Kako da nije ostavila »dublje traga«, kada se s Napoleonom i Ilirijom javlja Ilirizam kao neposredna kombinacija politička na ovome terenu?

Prve hrvatske novine »Kraljevski Dalmatin« i sve ono do Maksimilijana Vrhovca spada u taj francuski period.

24) 25) »Neuspjesi Austrije i Habsburgovaca u vanjskoj politici« itd. Kakvi su to neuspjesi? Reci direktno: poraz austrijske vojske kod Magente i Solferina 1859. Ali bi nešto trebalo o tome progovoriti konkretno. Šta znači taj period između Magente i Solferina, između Koeniggraetza u Custozze, šta je Sadova?

26) Sve od spaljivanja mađarskih zastava u Zagrebu (16. X 1895) pa dalje, kao politička historija ovoga perioda, sasvim površno. Sve su to tekstovi iz drugoga izdanja očito, veoma površni, neinformativni i trebalo bi ih stegnuti i preraditi.

27) O periodu NV SHS govori se kasnije.

28) Osim Hrvata u hrvatskim zemljama (na turskoj granici) javlja se »doseljeno srpsko stanovništvo (14% od ukupnog stanovništva Hrvatske)«. Hrvati su dakle u hrvatskim zemljama narod, a srpsko stanovništvo nije narod nego stanovništvo? Odakle 14%?

29) »Uslijed porezne politike, koja je hrvatskog seljaka dovela u neravnopravan položaj u odnosu na srpskog, seljaštvo je u prvim godinama postojanja nove države bilo veoma buntovno i neprestano je pružalo otpor režimu (seljačke pobune u Hrvatskoj zbog žigosanja stoke i popisa kola), u tom nezadovoljstvu i neadekvatnoj agrarnoj politici države

treba tražiti korijene političkog okupljanja najvećeg broja hrvatskih seljaka u onoj političkoj stranci koja im je svojim programom stavljala u izgled rješenje ne samo socijalnih nego i nacionalnih problema« itd.

Danas, 60 godina poslije tih događaja, trebalo bi se riješiti političkog kortešovanja ad hoc, kad se govori o tim pitanjima retrospektivno. Ona porezna politika o kojoj se toliko deklamira, ona razdioba novca 1 dinar : 4 krune itd., bila je, dakako, jednostrana i kratkovidna, kao uostalom čitava politika Kraljevine SHS, ali ona je pogodila isto tako i prečanske Srbe u svim bivšim austrijskim pokrajinama kao i Hrvate, dakle, prema tome veći dio Srba i Srbalja kao i Hrvata, a da od svega toga srbijanski seljak nije profitirao baš ništa. Do ustanaka u Hrvatskoj došlo je zbog batinjanja, i to masovnog batinjanja, rojalističkog, antirepublikanskog više nego zbog žigosanja stoke, jer se stoka žigosala na terenu čitave Eshaezije, itd. Na kraju, kada je riječ o dijagnozi političkoga stanja i o nekim političkim programima, tu se javlja i nova politička komponenta u Hrvatskoj, a to je komponenta KPJ.

31) Priča o »rascjepkanosti Hrvatske u novoj državi« itd. Pitamo se kad ova naša Hrvatska kao takva nije bila »rascjepkana«, od Starčevića i Rittera do Vidovdanskih ustava, koji ju je na kraju »rascjepkao – u novoj državi«.

Lamentacije nad ruševinama Hrvatske od Ritterove Croatiae plorantis i sve ostalo do SHS.

»Uvođenjem oblasti prestala je funkcija hrvatskog bana« (»Ustaj bane Hrvatska te zove«), budimo objektivni! Te su funkcije prestale sa Vijećem NV SHS. Trebalo bi se raspitati i u našim enciklopedijskim tekstovima o tome kako je nagodbenjački ili antinagodbenjački pojam Banovine u Trojedinici (1868) postao administrativnom shemom idealiziranom iz retrospektive, premda su je suvremenici smatrali narodnim prokletstvom. Čitava hrvatska opozicija se osamdeset godina bunila protiv te mađarske supremacije, a u »novoj državi« počeli su je smatrati idealnom ustanovom, koja je predstavljala elemente hrvatske državnosti. O tome da su svi hrvatski političari iz opozicije za 80 godina trajanja Nagodbe negirali tu Nagodbu, a onda se iz perspektive Rudolfa Horvata ili Braće hrvatskog Zmaja pretvorila u borbenu parolu anticentralističku – u »novoj državi«. To su elementi o kojima danas nitko više pojma nema, prema tome javljaju se kao besfunkcionalne političke smicalice.

Kako je do te aberacije došlo i koji su je elementi uvjetovali to su osnovne smjernice o kojima bi trebalo govoriti kritički.

31a) Što znači »političko-teritorijalna integracija hrvatskog nacionalnog prostora«? Ovaj »nacionalni prostor« podudara se sa njemačkim nacionalno-socijalističkim pojmom »Lebensraum«.

32) »Političke stranke« itd. »odrazile su interese i ciljeve pojedinih slojeva hrvatskog društva, ali i odnos prema položaju Hrvatske u novom državnom okviru«.

Ne treba gubiti iz vida da su kod stvaranja ovog »novog društvenog okvira« odigrali ulogu (i to ne sporednu) upravo oni politički elementi koji su kao predstavnici hrvatske građanske klase u centralističkom sustavu odigrali ulogu inicijatora ove vrste državnog uređenja.

33) Sve o HRSS-u (mislim onaj apologetski ton), a naročito o Vođi i Organizatoru HRSS-a! Mogu se stvari eskivirati i eskamotirati, ali HSS javila se u političkoj areni kao masovna pojava tek 1919. »Republika svemu svijetu dika«, »Vjera u Boga i seljačka sloga«, zatim ona dvosmislena politička i zagonetna parola u izborima za Konstituantu – »Hoćemo li u Beograd ili ne« itd. stvorila je od Stipe simbol negacije i otpora spram centralističkog Beograda. Ne treba zaboraviti da je čovjek iz vlastite inicijative definirao tu svoju ulogu

ekstremnog negatora u obliku republike samo zato da odvoji hrvatske seljačke mase od uticaja boljševizma, pošto se iz Rusije vratio kao član Krestinterne, gdje se predstavio kao vođa od 800.000 naoružanih republikanaca. Trebalo bi u ovakvom prikazu naglasiti kako je HSS do 1918. bio quantite negligible. Nikad nije do danas ispitana konkretno njegova uloga u NV SHS. Još jula 1918, on na temelju svojih izjava u budimpeštanskoj štampi nastoji kako bi ušao u generalsku vladu tipa generala Scheurea. Njegova teza o »hrvatskoj konstituantu« bila je demagoška floskula. Gdje se imala sprovesti ta hrvatska konstituenta? Na kom terenu? U Banovini? U Trojednici? U Dalmaciji? U Bosni? U Vojvodini? U hrvatskom »životnom prostoru«? Kakvi su mu bili ti hrvatski partneri u NV SHS? Anđelinović, Smoldaka, Jugoslavenski odbor, Vojnovići, Ženeva, Meštrović, jugoslovenstvujušća omladina, Banija, Kordun, Lika, Kozara, Bosna itd.? Šta je govorio Stipa u Saboru, upravo u NV SHS? To su legende! Nema zapisnika o tom njegovom stavu, ali šta je govorio ex cathedra, kao ministar Kraljevstva SHS to znamo. Kako je došao na vlast? Izjavom Pavla Radića 27. III. 1925. Ta izjava značila je da je zvono odzvonilo njegovom autoritetu, a taj se na momenat vratio samo poslije atentata u Skupštini. Maček djeluje i dalje po zakonu tromosti, a sa sporazumom Maček–Cvetković odzvonilo je i jednom i drugom. Onda se već javio ŽAP, to su već bile njemačke i talijanske armade pred ulaskom u zemlju.

Kada je već riječ o HSS, respektive Stipi kao glavnom motivu ovog političkog perioda 1914–41, onda ne treba svesti ulogu Hrvatsko-srpske koalicije od Riječke rezolucije i izbora 1906 pa sve do 29. X. 1918, na ulogu statista. Šta je sa Supilom od Riječke rezolucije do Friedjungovog procesa? Šta je sa jugoslovenstvujušćom omladinom, sa atentatima, itd. itd.? U taj ričet ubacuje se parola »hrvatske buržoazije«. Koje? Da li je Stipe predstavnik te buržoazije? Nije! Buržoazija je vodila svoju vlastitu politiku! Vidi ulogu inostranog kapitala, čiji je centar bio Zagreb! Vidi kako je taj kapital bio angažovan u »novoosnovanoj državi« nerazmjerno intenzivnije nego u Austriji.

Trebalo bi sve prestilizovati, a naročito na ulogu

34) KPJ i njen politički uticaj u Hrvatskoj. Ta uloga kod Hrvata u SHS do 1941 traži sasvim drugi stil i ton, jer na kraju od 1941 do danas sve što se u Hrvatskoj zbiva u obliku strukturalne društvene izmjene kreće se na magnetskom polju KPJ.

35) 53 reda da se rezolutno briše.

36) Da se briše.

37) Da se briše. U nerazmjeru spram ostalih tekstova! Nitko živ neće vjerovati da ovu napomenu nije odobrio glavni redaktor.

38) »Položaj Hrvatske« itd. »uzrokovao je u prošlosti više nedaća nego koristi«. Mađarski pritisak, uvijek se tužakamo, stil naših tužbalica postaje dosadan. Nismo mi jedini na ovoj vjetrometini.

39) Osječka ili istočnohrvatska makroregija. Prvi put čujem za tu makroregiju, a ne znam tko ju je tako krstio? U svakom slučaju bilo bi bolje: istočnoslavonska.

Na kraju još jedanput: kad već pišemo apologiju Stipi, ne treba zaboraviti njegove klaunijade. Nitko ga nikad nije uzimao ozbiljno. Prije svega njegovi telegrami Visokom domu, njegova ustrajno poltronska vjernost dinastiji, koja je djelovala agentprovokatorski spram ostalih partija, on je jedini bio konzervativan, on je jedini bio lojalan, on je jedini bio vjeran dinastiji, on je jedini plakao za našim prijestolonasljednikom, on je jedini ispjevao

himnu dinastiji, kada je kao poznati mirotvorac pozdravio rat 1914 protiv Srbije. Njegovo ucjenjivanje lojalnošću za vrijeme rata i sve šta je radio poslije Rupe i poslije kapitulacije 27. III. 1925 pa do rušenja Davidovićeve vlade da bi se uortačio sa Pribcem. Kakva je to bilanca? Treba li o njoj govoriti ili ne, ne znam, u ovom trenutku, ali da ne treba pisati apologije to mi je jasno.

HRVATSKA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

(Krležine opaske na tekst pripremljen za III izdanje OE – ur.)

I/1

»Zaključkom hrvatskog sabora od 29. X. 1918 prekinute su sve veze hrvatskih zemalja s Austrijom i Ugarskom. Uža Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Rijeka ušle su tada u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba na čelu s Narodnim vijećem«.

29. X. 1918, s neba pa u rebra!

Ova naša »uža Hrvatska« itd. je fantom, neka vrsta lutajuće himere u praznom prostoru, bez repa i bez glave, nešto što ni u kom slučaju ne dolazi u obzir da bude štampano. Da li je pisac ovog teksta doista živo biće, suradnik ili namještenik L.Z. ili je taj H. M. pseudonim? Ako je tako, zanimalo bi me tko se krije pod ovom neodgonetljivom krinkom? Šteta vremena, pa ipak da se eventualno upotrijebi kao nova varijanta! Sve to što slijedi nije nikakvo otkriće, sve je to već rečeno (mnogo bolje i po piscu ovih redaka), u raznim varijantama, pa opet, neka se ponovi, jer nitko više o svemu tome pojma nema.

Kad je riječ o Hrvatskoj »između dva svjetska rata« trebalo bi ipak reći što je ta Hrvatska 1914 bila neposredno pred Prvom svjetskom konflagracijom?

Sveučilište sa tri fakulteta: Mudroslovnim, Bogoslovnim i Pravnim sa 400 studenata. To su kadrovi za inteligenciju jednog naroda od 3,500.000, koji živi rasut pod suverenitetima mađarskim, austrijskim i do jučer još turskim. Za bijedu prilika kao ilustracija: za tri resora autonomne kraljevske hrvatske vlade, pravo, filozofiju i teologiju primaju odjeli iz zajedničkog budžeta 56 milijuna Kruna (znači 10 milijuna USA dolara).

Glavni grad Trojedne Kraljevine godine 1848 – 15.000 stanovnika od čega 7.000 popova i plemića, a ostalo sluge i posluga. U Šenonino vrijeme 20.000 stanovnika u tzv. građanskoj eri prosperiteta već poslije povratka Granice pod civilnu vlast.

Godine 1914 – 99% seljaka, 87% nepismenih, 49% agrarne površine u rukama 91% stanovnika, 51% agrarne površine u posjedu 9% vlastelina. Društvena struktura polufeudalna, strogo konzervativna, na 2,5 milijuna stanovnika (Hrvatske i Slavonije) 40.000 saborskih glasača, sve ostale strukture virilno feudalne. Uz javno glasanje o demokraciji nema govora, štampa provincijalno mizerna, društvena diferencijacija malograđanska, uz feudalnu aristokraciju zanatsko-kramarska sredina sa stotinjak sindikalno organiziranih proletera. Društvena baza: tisuću-dvije banskih činovnika, nešto profesora i popova, 15 biskupa, oko 50 samostana. Uloga crkve legitimistički Antemurale, koji treba da izolira sve majstore, kalfe i šegrtе od bilo kakvog korozivnog uticaja ex partibus infidelium.

Na hrvatskom terenu, a to se tiče i Hrvata izvan Banovine, znači Bosne, Dalmacije i Istre, Austrija ima 4 vojna korpusa, zagrebački 13., sarajevski 15., dubrovački 16. i gradački 3. pod koji spada i Istra sa Kranjskom i Štajerskom, sa dvadesetak regimenata, sa generalitetom i štabovima divizija i brigada. Osim toga, admiralitet sa mornaricom u kojoj služi više od 30% momčadi Hrvatske. Oficirski kor ove armade više od 25% hrvatski. Od 1.000 austrijskih generala i pukovnika u periodu 1848–1917 više od 15% su »našijenci«.

Kler, visoki kler, činovništvo i oficiri su osnovna društvena baza, a sveukupni broj stanovnika u gradovima Trojedne Kraljevine (tu je uračunata i Dalmacija) nije bio veći od 200.000 do 250.000. Armada, Mornarica i Crkva su organizacije jeruzalemskog kralja. Politička uloga stranaka u Saboru je svedena na formalistički dribling. Ni jedan od 18 hrvatskih banova, od Jelačića do Škrleca, nije stigao ni otišao sa banske stolice voljom Sabora. Uloga banska (kapitala) do 1918 pretežno je peštansko-bečka, a te banke igraju i dalje ulogu u Kraljevstvu SHS. Industrijalizacija, brodovi, šume, rudnici, trgovina s inoanstvom, sve je to u rukama stranog kapitala, itd.

Kolonijalno stanje podređeno mađarskoj podkoloniji.

Kako se može govoriti o Hrvatskoj »između dva svjetska rata«, kad se nije rekla ni jedna riječ o predratnoj Hrvatskoj pa ni o onoj kakva je bila kad je izašla iz Prvog svjetskog rata sasvim derutna, rasuta, očerupana, demoralizirana i izgubljena, oslobođena po četama maršala Franchet d'Eperaya.

Poslije katastrofalne seobe u USA kamo je otputovalo nekoliko stotina hiljada iseljenika sa nekoliko stotina hiljada mrtvih i nekoliko stotina hiljada ratnih zarobljenika, koji se masovno vraćaju iz Sibirije, u objektivno revolucionarnoj situaciji rasula austrijske državne vlasti.

Uostalom: »Entre deux guerres«, to je ironična fraza Elliotova kad je govorio o nekim od ratova sasvim udaljenim pitanjima rime i ritma.

II/1.

»Novo državno političko stanje uvjetovalo je formiranje novog ekonomskog područja u kojem je Hrvatska imala bitno drugačiji položaj od ranijeg«.

Kakav je to raniji položaj bio to smo uznastojali da ocrtaemo, a kakvo je bilo materijalno stanje svih ostalih ujedinjenih zemalja u Kraljevstvu SHS, to se vidi iz citata da je Hrvatska »bila najrazvijenije područje«.

II/2.

»Osim toga njena privreda nije bila izložena ratnim razaranjima« itd.

Nije tačno. Gladovalo se krvavo za četiri ratne godine, a ove »tradicionalne veze sa stranim kapitalom u hrvatskim bankama« trebalo bi ipak konkretno definirati.

Mi trajno operiramo s nekim maglenom pojmovima od kojih se jedan zove »ekonomski jača hrvatska buržoazija od srpske buržoazije« itd.

II/3.

»Preko tri četvrtine stanovništva Hrvatske živjelo je od poljoprivrede«.

Kako je živjelo to smo uznastojali da ilustriramo konkretnim podacima.

Pitanje veleposjeda i »agrarne reforme«, koja nikad nije bila sistematski sprovedena, isto tako spada u teme koje bi trebalo konkretno ilustrirati. Seobe u Ameriku trajale su dalje.

III/1.

»Uslijed porezne politike koja je hrvatskog seljaka dovela u neravnopravan položaj u odnosu na srpskog, a zatim i uslijed neadekvatne izmjene novca, seljaštvo je u prvim godinama postojanja nove države bilo veoma buntovno i neprestano pružalo otpor režimu«.

Kad je riječ o tim pitanjima ne treba zaboraviti da je Stipa Radić definirao pojam rata kao »muško sveučilište«, što je više-manje tačno. Nekoliko stotina hiljada austrijske poražene soldateske vratilo se doma demoralizirano u onaj polufeudalni džumbus, u stanje fakata od 1. XII. 1918.

III/2.

Govorimo o »izbijanju velike ekonomske krize«, koja je »u novim uvjetima nakon 1931. izazvala pojačanu emigraciju«.

Kakva je to velika ekonomska kriza 1931. zbog koje narod seli u Ameriku, a privreda se nalazi »u izvjesnom poletu«?

III/4.

Govori se o usponu u industriji »kome pogoduje carinska zaštita« a ne govori se o stranom kapitalu, pak se može reći na temelju analiza da je eksploatacija po stranom finansijskom kapitalu poslije ujedinjenja i oslobođenja bila intenzivnija nego za vrijeme Austrije.

IV/1.

Kad se govori o tim stvarima treba biti konkretan.

Isto tako

IV/2.

O ulozi stranog kapitala objavljeno je nekoliko konkretnih podataka (Košak, Belin i dr.).

IV/3.

Opet se javlja kriza 1931. godine, kojom je pogođen finansijski kapital u Hrvatskoj a taj je »posebno zbog povezanosti s inozemnim kapitalom doživio katastrofalni slom«??

V/1.

»Obustava rada, smanjenje broja radnika, nezaposlenost, propadanje manjih poduzeća« itd.

Tu se javlja uloga sindikata i KPJ, živjelo se u eri štrajkova i uslijed diktature u sve nervoznijoj napetosti političkog terora.

V/2.

Sve samo pričam ti priču. Koje su to investicije koje se smanjuju i kakve su bile dok se nisu smanjile?

V/3.

»Mada su industrija i bankarstvo sa svojim usponima i padovima činili okosnicu privredne djelatnosti Hrvatske, treba ipak istaći (VI/1) da je sloj buržoazije koji je bio uključen u te djelatnosti bio veoma tanak«.

VI/2.

Sve ono o hrvatskom banu itd. potpuno apstraktno. Koje su to snage hrvatske buržoazije koje su bile federalistički raspoložene?

VII/1.

O političkim strankama. Govori se o HRSS na stranama 7, 8, 9 i 10. Sto osamdeset redaka naprama dvadeset i dva KPJ. To nije ni približno prikaz političkog života Hrvatske između dva rata. Osim HRSS djelovao je u Hrvatskoj još čitav niz političkih stranaka. Štampale su se neke knjige, slikale slike, gradila se ferrata, Banats je gradio brodove i ušao u engleskiloyd sa svojih 27 brodova, Trumbić je postao mačekovac, a na kraju i KPJ i njena historija govori o tome da je proletarijat počeo da igra presudnu ulogu i u Rusiji i na povratku iz zarobljeništva.

Valjda su Đuro Cvijić, A. Cesarec, Kamilo Horvatin, Gustav Ludvigovič Barabaš, Marion, Vlado Čopić itd. itd. isto tako bili hrvatski političari. Neku političku ulogu igrala je i hrvatska jugoslovenstvujušća omladina predratna (Čerina), a i poslijeratna sa Bartulovićem, Milanom Marjanovićem, Ivanom Meštrovićem i Vojnovićem na čelu, sve do Franka Potočnjaka (Odesa), do Radenka Stankovića kao kraljevskog namjesnika. Uloga KPJ u borbi za konstituantu, osvajanje zagrebačkog magistrata, sedam sekretara SKOJ-a, krvave žrtve za diktature od 6. januara, pa na kraju i uloga Josipa Broza 1928–1937, sve do njegova povratka i do stvaranja KPH. Šestojanuarski teror i KPJ, na kraju i Supilo i Trumbić i Hinković i čitava uloga Jugoslavenskog odbora u emigraciji, sve od Genove do Rapalla, sve su to datumi hrvatskog političkog života između dva svjetska rata. Kombinacija sa savojskom dinastijom javlja se već u vrijeme Genove, kad se Rusi prvi put javljaju na internacionalnoj pozornici, tako da Janka Pusta i Horthyjevi agenti nisu nikakav izum. U rasulu 1919–20 uloga KPJ je preponderantna.

HRVATI. Umjetnost.

(Krežine opaske na tekst pripremljen za drugo izdanje ELZ – Opće enciklopedije – ur.)

1) »Spomenike rimske ekspanzije H. su zatekli razorene ili napuštene«. Mjesto ekspanzije, što u ovom slučaju ne govori mnogo, predlažem varijantu:

Spomenike rimske arhitekture i skulpture našli su u ruševinama, napuštene.

2) Bez obzira što je zadarski sv. Donat »varijanta karolinške rotunde«, predlažem da se briše. Nema zaista nikakve veze s nama.

3) Pletena ornamentika.

Predlažem novu varijantu, jer se ni po čemu ne može tvrditi, da je preuzeta iz sjeverne Italije. Nova varijanta: Kao klesana dekoracija ističe se između IX st. i XI st. pletena ornamentika, razvivši se bogato u mnogovrsnim primjenama (reljef s likom vladara, Split, krstionica i t.d. i t.d.).

4) Neka ostane: Bogumilski nadgrobni kamen (»mramor«, »stećak«),

5) Da se prestilizuje: Od pada Bosne pod osmanlijsku vlast, sjeverno i južno područje razvija se arhitektonski i likovno odvojeno.

6) »Sa konačno pogrešnom restauracijom lišena svog organski i postepeno nastalog oblika«. Da se briše. Ova boléovska restauracija nije zavrijedila enciklopedijskog komentara, jer na kraju ne znamo šta su sve predašnje restauracije izmijenile, od prvobitnog oblika.

7) »Mletačku cvjetnu gotiku«! Ne ćemo to pohrvatiti, neka ostane kod originalnog naziva fiorito ili kako ga zovu Francuzi »flamboyant«. Cvjetna gotika zvuči kao karfijol. Ne bih se odlučio za ovaj termin i ne znam ko ga je lansirao.

8) »Tornjevi za sat«, to su »orologio« ili sahat-kule. Bolje da ostane samo tornjevi.

9) »Strukturalnih i konstruktivnih«, da se izmijeni u funkcionalnih.

10) »Majstor stila cvjetne gotike«. Kao gore: cvjetača – karfijol.

11) Predlaže se stilska izmjena »koji je na njezinim apsidama isklesao vijenac sa 74 glave karakterističnih fizionomija«: koji je na apsidama crkve isklesao vijenac sa 74 glave,

čitavu jednu galeriju individualno modelovanih portraita. Nisam siguran da je terminus technicus »vijenac« izraz podudaran s time što se hoće reći. To je više »corniche«.

12) Korsche klupe. Netko je izmijenio: klupe na koru. Ako već, onda klupe u koru.

13) Zidno slikarstvo ili freska? Ne spominjemo sv. Mihajla na Stonu, koga smo pasivno dopustili da ga anektiraju i Duklja i Zeta i Crna Gora. Zatim zaboravili smo na Zadar (Kolomanova kupola) i na Zagreb (katedrala).

14) Ćulinovića, Medulića, Klovića i Kolunića smo temeljito pohrvatili. U redu. Ali kad smo već to uradili, onda da se kaže i zašto i po čemu su važni.

15) »Na hrvatskom Sjeveru renesansa se odrazila u skromnoj mjeri i t.d.« Predlažem izmjenu: Bolje: na sjeveru, renesansa se odrazila u primjeni pojedinih arhitektonskih elemenata. Ali kako je riječ o Hrvatskoj i Slavoniji, onda neka se kaže u Hrvatskoj i Slavoniji ili između Save i Drave, da ne ostane na hrvatskom Sjeveru. Zvuči mi suviše polarno, nordijski.

16) Predlažem da se Federiko Benković briše. On ne djeluje isključivo izvan domovine, nego se izvan domovine i rodio. To što se on lično nije osjećao Venecijancem, nema zapravo nikakve veze s nama. Mi smo ga obradili i mi ga obrađujemo, svakoj logici uprkos, kao hrvatskog umjetnika, i to je u redu. Ali u ovakvom letimičnom pregledu nema razloga da se ističe kao samostalna pojava.

17) »U monumentalnim oblicima i razmjerima«, da se briše oblicima.

18) »bidermajer«. Rekli smo u okviru nekih napomena u svoje vrijeme, da je to stil Louis Philippe. Upotrebljavati ga bez stilske oznake i bez opisa da je to zapravo stil, može da unese zabunu, kod čovjeka koji o tome pojma nema, a traži informacije. Isto tako:

19) »jedini je hrvatski slikar na izmaku bidermajera Vjekoslav Karas«. Nije rečeno jasno, kad je to bilo. Zapravo bolje: jedini slikar ilirskog preporodnog perioda.

20) »Dok se u Dalmaciji javlja stagnacija, uvjetovana političkim prilikama (pad Dubrovačke republike, austrijska okupacija), u sjevernoj Hrvatskoj Zagreb postaje žarište narodnog buđenja i t.d.« Stagnacija u Dalmaciji javila se već mnogo prije pada Dubrovačke republike i austrijske okupacije, a Zagreb ne postaje samo »u sjevernoj Hrvatskoj žarište narodnog buđenja«. To sve da se prestilizuje.

21) »radi historijske i alegorijske kompozicije« (misli se Bukovac). Bolje: slika historijske i alegorijske kompozicije.

22) (Frangš), koji modeluje u širokom rasponu i t.d. – mjesto »radi«...

23) (Račić i Kraljević) »koji su u svojim kratkim životima uspjeli ostvariti razinu presudnu za naš likovni razvoj«. Dosta više ove larmoyantne lamentacije o »kratkim životima« i o »ostvarenju razine, presudne za naš likovni razvoj«. To da se briše. Rečeno je gore: još odlučnije polaze novim putovima, usvajajući tonsku modelaciju Josip Račić i Miroslav Kraljević. Time je rečeno sve što je bilo potrebno da se kaže.

24) »S njima su na münchenskoj akademiji studirali Vladimir Becić i Oskar Hermann«. To da se briše. O Beciću bit će kasnije riječ, a ovdje je nevažno, da se ističe takav detalj.

25) (Meštrović). Dvapat se naglašava da se Meštrović »probio do svjetskog glasa«. Ta fraza sama po sebi nema nikakva smisla, neka se prestilizuje: Ivan Meštrović, koji se svojim darom i djelom potvrdio kao jedan od najtalentovanijih skulptora početkom XIX st.

26) »Grafički odio vodi Tomislav Krizman, a novi nastavnici slikarstva postaju Vladimir Becić i Ljubo Babić«.

Rečeno sasvim administrativno. Bolje: Grafiku podučava Tomislav Krizman, a slikarstvo V. Becić i Lj. Babić.

27) (Meštrović), »koji je za vrijeme rata stekao kao portretist svjetski glas«.

Ovaj put je stekao »svjetski glas kao portretista«, a pod 25), »probio se do svjetskog glasa«. Kad je riječ o ratu, rečeno je da treba da se kaže o kojem se ratu radi, jer je od onda izbila čitava serija ratova. Za vrijeme rata 1914–18, Meštrović nije »stekao svjetski glas kao portretist«, nego kao političar i propovjednik državnog ujedinjenja Južnih Slovena, svojim izložbama u Londonu, gdje je izložio čitavu galeriju skulptura na vidovdanske motive Kosova i Ujedinjenja.

28) »Nove ličnosti u kiparstvu predstavljaju Marin Studin, koji je započeo kao patetičan simbolist i t.d. i Frane Kršinić«. Predlažem da se Marin Studin u ovom sumarnom pregledu briše, jer je ova motivacija suviše patetična. Da se prestilizuje: Novu fazu u kiparstvu uvodi Frane Kršinić, virtuozni modelator ženskih likova u mramoru, a u mlađoj generaciji izbija i snaga Antuna Augustinčića. Osim spomenika trebalo bi kod Augustinčića da se navede nekoliko civilnih skulptura iz te faze.

29) »U okviru proljetnog Salona izlagali su do 1928 mladi umjetnici i t.d. Već 1923 dolazi do formiranja Grupe nezavisnih umjetnika, a 1929 osnivaju Lj. Babić, V. Becić i R. Miše Grupu trojice i t.d.« Sve ono da su se »priređivale izložbe po kriteriju likovne kvalitete«, da se briše. Po čemu bi se bile inače priređivale? Sve te grupacije da se brišu. Dovoljno je da počne sa

30) Od godine 1918 do 1941 dolazi do nužnih previranja u pitanju grupiranja i u pitanjima o bitnim zadacima likovnog izraza.

31) »U razdoblju grozničavih traženja, koja su zahvatila poslijeratnu Evropu« i t.d. Treba da se kaže koja je to poslijeratna Evropa. To je Evropa poslije Prvog svjetskog rata 1918. Da se prestilizuje: U razdoblju grozničavih traženja, koja su zahvatila zapadno-evropski likovni svijet poslije kataklizme 1918, i u našu sredinu prodiru tendencije i t.d. Trebalo bi nešto reći i o fauvizmu. Sva navedena imena, zbrda-zdola, stilski nisu ni po čemu povezana.

32) »Zemlja«. Da se briše »udruženje Zemlja programatski je isticalo teze i t.d.«

33) Upozorenje. Riječ je o »hrvatskim likovnim umjetnicima«! Među njima se navode I. Šeremet i Ismet Mujezinović. I Šeremet i Mujezinović, bili su članovi KPJ i nisu učestvovali u NOB-i kao »hrvatski likovni umjetnici«.

34) »Među predstavnicima nove generacije zapaženi su Edo Murtić, Ivo Dulčić i Miljenko Stančić«. Broj lica reduciran je na nulu. Tu je Edo Murtić zapažen »među predstavnicima nove generacije«, a Detoni ili Prica ili Parać nisu. Osim toga trebalo bi tu navesti čitav niz mladih imena, koja se ističu svojim vlastitim profilom, već godinama, kao na pr.: Kienert, Kulmer, apstraktni slikari, mondrianci, dahlisti, i t.d.

HUDEC, Jan

Vox clamantis, bezuslovno treba da se organizuje posebno kontrolno i koordinaciono tijelo, bez čijeg imprimatura – pro futuro – ne će više biti moguće, da bilo kakva tema iz Jugoslavike bude uvrštena u ELZ! Tako dolazi do pustih nerazmjera i do čitavog niza nelogičnosti u procjeni pojedinih lica i pojava. Pitamo se da li je Hudec Jan takva jedna

pojava, da mu je mjesto u ELZ kao pjesniku i kao prevodiocu? Izvan svake sumnje da nije. Osim toga posljednja tri reda: »Najviše je uspjeha postigao prijevodima drama I. Vojnovića (*Dubrovačka trilogija*, *Smrt majke Jugovića*, *Gospođa sa suncokretom*, *Ekvinocijo* i dr.)«, bez obzira što predstavljaju potpuno suvišnu parafrazu samog fakta da je prevodio Vojnovića (što se navodi u samom tekstu prikaza, jer se govori o tome kako je prevodio Šenou, Kumičića, Leskovara, Vojnovića i t.d.) ističu potpuno efemernu pojavu tih Vojnovićevih prijevoda. Ta pojava bila bi i u Jugoslavici, kao takva potpuno suvišna.

HUDOŽESTVENI TEATER

Daje se uputnica: v. Moskovski akademski hudožestveni teater. Rečeno je bilo, u čitavom nizu generalnih napomena, da ćemo se principijelno kloniti suvišnog upućivanja. Hudožestveni teater poznat je pod tim svojim nazivom, i bilo bi logično da je ovdje na istome mjestu obrađen kao Hudožestveni teater, to više što mu je današnji naziv Moskovski akademski i t.d., naziv iz najnovijeg vremena.

HUDSON

Posvetili smo rijeci Hudson 11 poluredaka, to znači pet redaka, a jedinici Hudson's Bay Company 10 punih redaka. Nerazmjer u podjeljivanju prostora trajno prati naš alfabetar. Da li je Hudson's Bay Company uopće trebala da bude uvrštena u ELZ? Svakako da nije. Najbolji dokaz zato jeste PE III, gdje te kompanije nema kao jedinice (posebne) i gdje se samo spominje na str. 373 u članku Hudsonov zaljev.

Bez potrebne koordinacije tekstova u našim publikacijama, ne će biti reda kod uvrštavanja pojedinih tema, i zato se ta koordinacija nameće kao imperativ.

HUDŽET

Da li je to jugoturcizam? Po čemu ulazi takav pravni pojam u ELZ? U Jugoslavici ga biti ne će. Bezuslovno treba da se prekine ova dosadašnja jednostrana metoda uvrštavanja pojedinih pojava u ELZ.

HUGENOTE naši daktilografi, kolacioneri i redaktori konstantno ostavljaju malim slovom.

HUGENOTI

Rečeno je, određeno je i utvrđeno je da ćemo kod prikazivanja pojedinih pojmova postupati konvencionalno, po određenom pravilu. Hugeneri, najprije da se pojam objasni etymonski: Huguenots – Eidgenossen, najprije kao rugalica, a zatim kao konvencionalna oznaka za protestante u Francuskoj. Kod ovakvih generalnih prikaza, koji obuhvaćaju po svojoj materiji nekoliko historijskih razdoblja, oportunistički je stvar prikazati u glavnim potezima u cjelini. Kako se je razvijala reformacija u Francuskoj, koji su društveni elementi bili nosioci kontrareformacije. Reformacija zahvaća francusku zonu već tridesetih godina XVI st. Coligny etc. od Franje I, u čemu su bili vjerski principi francuskih hugenota prezbiterijanaca i po čemu su se razlikovali od kalvina i lutorana? Kakve su sinode održavali, kada i gdje? Kako je došlo do kvazivjerske diferencijacije u višim redovima francuskog plemstva i aristokracije? Kako je došlo do hugenotskih ratova, koji su po ELZ III »36 godina razdirali Francusku (1562–1598)«, što nije istina, jer deseti hugenotski rat pod Richelieuom svršava godine 1629, što znači 31 godinu više, dakle ne 36 nego 67 godina!!!

Na kraju: ovako se ne mogu tretirati pojedini historijski rasponi, kad se govori da su hugenoti »punu jednakopravnost stekli tek nakon revolucije iz 1789 u t.zv. Code Napoleon«. Prije svega što znači revolucija iz 1789 i što znači »t.zv. Code Napoleon«? Zašto t.zv.?

HUMANIZAM

Generalna napomena.

Bez obzira na antički, ciceronski etymon »humanitas«, mislim da se »humanizam« kao pojam ne podudara sveobuhvatno sa mnogobrojnim i raznovrsnim varijantama tih neodređenih koncepcija, koje se kroz stoljeća trajno mijenjaju. »Humanizama« kao takvih bilo je kroz vjekove, a ima ih i danas čitav niz, a da zapravo osim naziva (kao vignete ili naljepnice) nemaju ničeg zajedničkog, što bi ih vezalo kao jednu jedinstvenu formulu. Tako na pr. socijalistički humanizam u smislu Marxove definicije o »eksploataciji čovjeka po čovjeku«, ili humanistički patos jednog Maksima Gorkog: »Čovjek, to zvuči gordo«, nema baš mnogo veze sa lingvističkim ili filološkim humanizmom fjorentinskim do pada Carigrada, ili kasnije, tokom XV st. kada su humanisti u Firenzi pred Platonovim spomenikom palili kandila. Novozavjetni »humanizam« u III ili IV st. naše ere, na primjer, kada je u prvoj, još komunističkoj fazi kršćanstva, ta nesumnjivo humanistička, čovjekoljubiva zamisao razdirana antagonizmima, na prvi pogled neoborivih, granitnih blokova antičkog, robovlasničkog pogleda na svijet i na društvene probleme, nije onaj isti »humanizam« iz druge polovine XVIII st., kakav se odražava u tekstovima enciklopedista, na primjer. »Humanizam« jednog Baylea u pitanjima bezuslovne tolerancije moralnog i idejnog uvjerenja, u pobijanju dogmatizma u vjerskim ili misaonim oblastima, »humanizam« Jean-Jacquesa ili Voltairea nije »humanizam« Erazmov, a Erazmov »humanizam« ni po čemu se ne podudara sa »humanizmom« jednoga Ulricha van Huttena s druge strane. Beethoven u »Devetoj«, Van Sweeten u svojoj prepisci s Marijom Terezijom nesumnjivo su »humanisti«, isto tako kao što su »humanisti« na svoj način bili G. Büchner ili Kleist. Ne bi se moglo reći da evropski pacifisti u drugoj polovini XIX st. (u eri imperijalizma i kolonijalnih ratova), kao što su Bertha Sutner, stari Bebel ili Romain Rolland, Fabijevci u Engleskoj, ili Vojska Spasa, ne predstavljaju neke varijante suvremenog zapadnoevropskog »humanizma«. Bilo je »humanista« u Evropi, po svim evropskim zemljama, u periodu oko Directoirea i Bonapartizma, a bilo ih je i u eri evropskih revolucija od 1830–1848–1870, sve do ruskih humanista u drugoj polovini XIX st. i u periodu između Prve ruske revolucije 1905 i Lenjinske 1917. Petrarca jeste i ostaje među »humanistima« ranog perioda prvi i najpoznatiji, i kao takav on predstavlja uvod u eru renesansnog humanizma, a G.I. Nicolai, sa svojom poznatom »Biologijom rata« 1914, isto je tako humanist, u ime onih istih humanističkih principa, u ime kojih je čitave biblioteke humanističkih koncepcija objavio međunarodni anarhistički pokret. (E. Réclu, Krapotkin i t.d.). Golem je raspon između humanizma jednoga Dantea ili jednog Engelsa, na primjer, a kada je riječ o humanizmu, onda ne treba zaboraviti niti na humanizam Eugena Suea, George Sandove, Dickensa ili Tolstoja!

Mislim da je važno naglasiti: ne treba biti banalan i ne treba sve pojave pak i pojave humanizama tumačiti stereotipno »vulgarno-materijalistički« – visinom cijena fjorentinskog sukna, hljeba ili robe uopće (kao što je to ingeniozno formulirao Labriola), ali isto tako nije manje istina i to, da su sve te takozvane »supraskruturalne pojave« u gornjim »epifomenalističkim« spratovima ljudske svijesti, raznovrsnih praktičnih programa ili

ideoloških uvjerenja i klasifikacija, ipak bitno uslovljene ekonomskim i socijalnim procesima u donjim predjelima produkcije i načina proizvodnje. Biti »humanist« i pisati humanističke knjige u svjetlosti lumina ili skolastičkog kandila, baptizirati Aristotela ili pisati o »raščovječenju ljudskih pojmova« u eri imperijalističkih ratova, nije jedno te isto.

U robovlasničkom sistemu društvenom prve se humanističke kršćanske koncepcije javljaju u periodu, kada taj robovlasnički način proizvodnje postaje u ljudskim svijestima pomalo izandalom, starom kantom iliti krtijom, kad se pretvara u nesuvremenu »već preživjelost« (sopravvivenzu, survival) i kad se mutno javljaju raznovrsne smetnje u obliku društvenih disfunkcija, prosto iz razloga veoma jednostavnog i vulgarnog, jer način proizvodnje zaostaje za potrebama dana! Nove ideološke koncepcije o društvenim uređenjima, a prema tome u moralnim kategorijama o pojmu »humanizma«, javljaju se podjednako ustrajno i postojano u načinu ljudskog mišljenja uvijek kao simptom krize. Što predstavlja ta kriza? Ta kriza predstavlja društvenu i prema tome ideološku spoznaju, koja se pretvara u jasnu svijest, da se čovjek opet jedamput u okviru historijskih peripetija, što se njegovih vlastitih društvenih potreba tiče, našao u protuslovlju sa svojim vlastitim proizvodnim sredstvima. Prelaz iz robovlasničkog načina proizvodnje u feudalnu proizvodnju traje nekoliko stotina godina, a krize tog feudalnog načina proizvodnje, koji kao potpuno bespredmetan i novim proizvodnim sredstvima prevladan silazi sa pozornice historijske i kao način života i kao »modus vivendi« u društvenom smislu, javlja se već u XIII i XIV st. kao akutna kriza.

Eshatološki pesimizam srednjega vijeka, sa svim pokušajima baptizacije ne samo Aristotela, nego i čitave helenske baštine, djeluje još samo po zakonu tromosti duha Svetoga (i svih takozvanih duhovnih sistema medievalnih), a kad se javlja Humanizam Trecenta i Quattrocenta, snage koje uslovljuju taj »Humanizam« XIV i XV st, sasvim su druge, nego što su bile one kada su taj isti novozavjetni humanizam propovijedali crkveni oci IV ili V stoljeća, na svoj poznati neoplotinski, aleksandrinski, zapravo afrički i maloazijski način. I Fourier i St. Simon »humanisti« su na svoj način (upravo ne bi se moglo reći da nisu), a to je i čitav niz pjesnika i feuilletonista romantičarskog perioda, upravo tako kao i Dostojevski sa Njetočkom Njezvanovom.

Moje je mišljenje da ne bi bilo ni naučno ni logično, međutim, sve te humanizme svrstati pod isti nazivnik. Što da radimo sa svim evropskim varijantama »humanizma«, od Arnauda de Ville-Neuve u XIV stoljeću, pa sve do ruskih humanista tipa Bjelinski, Dobroljubov, Černiševski? A. Gercen, koji stoji na čelu ruskog socijalizma, zapravo sve do Drugog svjetskog rata, sa Pljehanovim i t.d. ispred ogromne diferencijacije socijalističkog humanizma, koji traje sve do staljinskog perioda. Tih osamdeset ili sto godina evropske historije (u sjeni ogromne humanističke literature II i III Internacionale) isto tako, još uvijek i logično spadaju pod kapu humanizma. Evidentno je da se u svijesti čovjeka javlja i odražava ogromna intelektualno-moralna kriza, kriza ipak u svojoj esencijalnoj biti uslovljena načinom proizvodnje i privatnoga vlasništva upravo i isključivo tih sredstava proizvodnje. Ostalo sve je blagolagoljiva retorika medievalna, eshatološka, samo simptom tromosti duha i svijesti ljudske, koja, kao što se iz historijskog iskustva nesumnjivo vidi, kao masovna pojava ne anticipira tehnički razvoj. Ona se povodi za postignutim tehničkim rezultatima, ali ih ne vodi, ne nalazi se na čelu događaja, predstavljajući tako nesumnjivi anahronizam.

Kad već pišemo o »humanizmu«, po mom mišljenju trebalo bi naročito naglasiti, da u historiji ljudske misli ima čitava serija humanizama, a ne samo jedan. Ako tako jeste, onda ih treba prikazati onim istim redom, kakvim se javljaju u prostoru i u vremenu. Humanizam

jednoga Boëtija npr., zapravo je samo kršćanska varijanta markaurelijevskih pesimističkih spoznaja, kada je carstvo bilo u agoniji; rezignacija čiste misli nad slijepim medijevalnim silama, koje se javljaju kao mehanička tiranija. Boëtije sa svojom *Utjehom filozofije* osjeća instinktivno, da se biološka i moralna supstanca, koja se zove »Čovjek« nalazi okovana gvožđem jednog neljudskog, tiranskog nasilja, koje više nije suvremeno, pak se dakle objavljuje kao čovjeka nedostojno stanje, u ljudskoj svijesti, prema tome, stanje antisocijalno, t.j. neprirodno. To, što se humanizam u predrenesansnom periodu javlja kao filozofska i poetska i umjetnička inspiracija nad antičkim remekdjelima književnosti i likovnih ostvarenja, ili kasnije, u Visokoj Renesansi, kao umjetnički zanos za dostignućem najviših antičkih ostvarenja Ljepote, to su već poetske žalbe za mladošću, neobično nalik na frazu: Comme la République était belle sous l'Empire.

Zapadnoevropski pacifisti, čovjekoljubivi »humanisti«, estete, filozofi i umjetnici u predvečerje Prvog svjetskog rata (1914–18) za posljednjih pedeset godina, što se »humanizma« tiče, nisu manje važni od onih u medicinskom periodu. Onda su se već po razvijenim gradovima i komunama lomili feudalni okviri (štampa, plovidbe na nove kontinente, likvidacija geocentričkog sistema, anatomija, rađanje nove društvene snage i t.d. i t.d.), kao što se pred našim očima lomi pojam rimskog privatnog prava i vlasništva, tog kobnog i ukletog imperativa Zlata i Mašina u ruci slijepih društvenih snaga, koje lutaju svijetom kao ljudi automobil, za čijim volanom ne sjedi nitko.

Sve do ad I/10–14: »Tradicija latinskog jezika bila je na Zapadu vrlo živa kroz cijeli Srednji vijek; to je bio univerzalni jezik Zapada (lingua franca), ali su u srednjovjekovni latinski jezik uvođeni mnogi novi izrazi za pojmove iz teologije, skolastičke filozofije, života i kancelarijske prakse« i t.d. Isto tako: I/16–17: »Nasuprot, osim u Bizantu, grčki jezik bio je u Srednjem vijeku slabije poznat«. Afrika, Azija, Levant, Balkan, pa čak i Arapi, svi još uvijek njeguju grčki jezik, kao veliki ideal.